

WWW.ADYGVOL
ТЫЗЭКЪОТМЭ - ТЫ
1923-рэ и
Гьэ
щегъэжыгъэу к

Адыгэ Магь

Голос
адыга

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

№94 (19859) МЭФЭКУ, ЖЪОНЫГЪУАКІЭМ и 19, 2011-рә илътэс

● **ОСЭ ГЪЭНЭФАГЪЭ ИИЭП**

85

Лышьхэм
изэІукІэгьухэр

Адыгэ Республикэм
и Лыжьхьэу
Тхьаклушынэ Аслъан
Дунэе Адыгэ Хасэм ит-
хьаматэ игуадзэу
КIэрмыт Мухьдинэ, ис-
полкомым хэтхэу
Едыдж Мэмэтрэ Бэгь-
шэ Адамэрэ тыгьуасэ
аIуIагъ.

Сурэтыр А. Гусевым тырихыгъ.

Дунэ Адыгэ Хасэр зызэха-
щагъэр илъэс 20 зэрэхъурэм фэ-
гъэхыгъэ зэхыхь кълэу Нал-
щык зэрэщыкӀошттър, Адыге-
им илӀыкӀо куп ащ зэрэхэлъэж-
щтър КӀэрмгъ Мухъдинэ пэуб-
лэм кышщылӀагъ. ЗэкӀош адыгэ

республикишым япашэхэр аш
зэрэрагъэблэгъагъэхэр хигъэ-
үнэфыкыгъ.

Адыгэ лъэпкъыр непэ зыгъ-
гумэкIырэ Iофыгъохэм нэужым
къэзэрэугъоигъэхэр атегушы-

лагьэх. Ахэм ащыщых ныдэль-
фыбзэм изэгъэшэн изытет, тилъэпкъэгъухэр нахь зэпэблагъэ
хъунхэмкIэ шIэгъэн фаехэр,
культурэ зэпхыныгъэхэр гъэпы-
тэгъэнхэр, нэмыкIхэри. АщкIэ

пшээрълъу зыфагъэуцужь-
хэрэм къашыуцугъэх М. Еды-
джымрэ А. Бэгъушьэмрэ.

Юфыгыоу кьаӀетыгыэхэм
шхьэхыгыэу атегушыӀэгъэ-
ным мэхьанэ зэриӀэр, гүмэкӀы-

гъоу шыIэхэр дэгъэзыжыгъэн-
хэм республикэм игъэцэкIэкIо
хэбзэ органхэм лъэкIуэ яIэр
зэррахьылIэщтыр ТхьакIу-
шырэ Аслъан кыIуагъ.

(Тикорр.).

Тинеущырэ мафэ лъызыгъэкӀотэщтхэр

Адыгэ Республикэм ит гурыт еджаплэхэм яа 9 — 11-рэ классхэм арыс клэлэеджаклохэм азыфагу шызэхашцгъэ Урысые олимпиадэм иа 3-рэ региональнэ уцугъо ыкӀи адыгабзэмкӀэ республикэ олимпиадэм язэфэхьысыжь-хэр мы мафэхэм ашыгъэх, текӀоныгъэ ыкӀи хагъэ-унэфыкӀырэ чыплэхэр къыдзэыхыгъэхэм афэгушылагъэх. Ӏофтхьабзэм клэщакӀо фэхъугъэх АР-м гъэсэныгъэм-рэ шӀэныгъэмрэкӀэ и Министерствэ, Адыгэ кӀэралыгъо университетыр, МыекӀопэ кӀэралыгъо технологическэ университетыр, шӀэныгъэхэм защыхагъэхьорэ Адыгэ республикэ институтыр.

Мыш фэгэыхыггэ торже-
ственнэ зэхэхэу тыггуасэ шы-
таггэм хэлэжыаггэх Адыгэ
Республикэм и Лышьхэу
Тхьаклушынэ Аслан, АР-м и
Премьер-министрэ игуадзэу
Алексей Петрусенкэр, АР-м и
Кэзралыггэ Совет — Хасэм
ггэсэныггэмклэ, науэкэмклэ,
кьэбар жьуггэм иамалхэмклэ
ыккы ныбжьыккы лэфхэмклэ и
Комитет итхьаматэу Клерэщэ
Андаур, муниципальнэ образо-
ванихэм япашхэр, кклэлэджа-

кЮхэм янэ-ятэхэр, якЮэлзегъа-
джэхэр, нэмыкЮхэри.

Юфгхьабзэм пэублэ псалгэ кыышишызэ, гъэсэнэгъэм ылтэныкыоклэ гъэхъэгъэшлэ зышыгыгэ кэлэеджаклэхэм кыфэгъушлагъ министрзу Беданыкы Рэмзэн. Ащ кызыэрэ-хигъэщыгъэмклэ, олимпиадэхэм нэггырэ 747-рэ ахлэжыагъ, ахэм ащыщзу кэлэеджэклэ 207-мэ хагъэунэфыкырэ чы-плэхэр кыхахыгъэх. Республикэ программэу «Сэнаушыгъэ

зыхэлх кэлэлцйкүхэр» зыфи-
юрэм игъэцкэнклэ гъэхьагъэ
зышшыгъэ ыкй кэлэеджакло-
хэм ягъэхьазырын чанэу юф
дэзышшгъэ кэлэгъэджи 192-рэ
министерствэм кыхихигъэщы-
гъэх. Ахэм шьтхуэ ыкй рээз-
ныгъэ тхылхгъэр шышхьэлэу
мазэм аратыжьыштых.

Олимпиадэхэм ахэлжэбгэ
ныбжыкIэхэм шIэныгэ куу
зэралкIэлгыр джыри зэ кы-
зэраушыхатыжыггэр, ахэр
зыггэхэбазырыггэ кIэлэгга-
джэхэм, зыпуггэхэ ны-тыхэм
зэрафэрээр кылуаггэ Тхаклу-
шынэ Астан.

— ШЭнгэгээ дэггү зигэ
ныбжыкхэхэр нэгэ кээралыг-
гом зэришкылагэхэр гэгээ-
фагээ, — кыгуагэ АР-м и
Лышхэхэ. — Шьон фэдэ цыф
лүххэу эджэным ыльэныкыоклэ
гэхэхэгэшлүхэр зышыхэрэр
арых Адыгеим ыкхи Урысьем
инеушхырэ мафэ лызыгэкхлэ-
тэшхэр. Республикэм икхлэ-

еджэко анахь дэгьухэм шыу-
эрашышым кыхэкьыкэ бэки
тыкышышугугы. Еджапэу
шыуычлэхэр лъэныкьо дэ-
гьукэ кэжжыгьэлэгуагь,
шыуезыгьеджагьэхэр кэжжы-
гьуукыгьэжжыгьэхэп. Ныбджэ-
гьу лъапхэр, тапэки шыуигэ-
хьагьэхэм кьашымыкэу, лъэ-
гнлэ инхэм шыуанэсынэу шыу-
фэсэлэ.

Олимпиадэхэм ахэлэжб-
гээхэм ашышхуу теклоныгэ-
ыкй хагэунэфыкырэ чыплэ-
хуу предметиуэ нэхыбэклэ
кыдэзыхыгээхэм (нэбгырэ
23-рэ) АР-м и Лышххэ ирэ-
зэныгэ тхылхэр, шлухыф-
тынхэр Тхыаклушынэ Аслъан
аритыжыгээх.

Предмет зэфэшхьафхэмкIэ хагъэунэфыкIырэ чIыпIэхэр кызыфагъэшъошагъэхэм нэужым зэхэщакIохэр афэгушыла-гъэх, яшIэныгъэкIэ кIалэжьыгъэ шъытхуа тхылъхэр, шIухьаф-тынхэр аратыжьыпгъэх.

ТХЪАРКЪОХЪО *Адам.*

Адыгэ
Республикэм
щыпсэхуэ
ыкIи ихьакIэхуэ
лътэныгыгэ
зыфэтшIыхэрэр!

Я XIX-рэ лэшлэгъум шылэгъэ Кавказ заум хэклодагъэхэр агу кызы-щагъэкIыжьырэ шыыгъо-шлэгъэ мафэм епхыгъэ митингыр 2011-рэ илгъэсым жъоныгъуакIэм и 21-м сыхъатыр 18.00-м къалгъу Мыекъуапэ, Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо филармония, шыклошт. Ащ ыуж документальнэ фильмэу «Черкесия. Чужбина» зыфилорэр къагъэлгъэгъошт.

**ЗэхэцэкIo
комитетыр**

Ыльэгъугъэм ыгъэрэзагъ

Тыгъуасэ АР-м и Лышхъэу Тхьаклушынэ Аслъан мыжъо лъаплэхэм Иоф адэзышлэрэ фирмэу «S-Камень» зыфилорэм шылагъ. Ащ игъу-сагъэх Премьер-министрэу Къумпыл Мурат, культурэмкIэ министрэу Чэ-мышъо Гъазый, нэмыкIхэр.

Фирмэм ипашэу Къыкь Салбий технологию, мыжъоу агъэфедэхэрэм республикэм ипашэу нэлуасэ афишлэгъэх, оборудованием Иоф зеришлэрэ къафилотагъ. IэкIыб къэралыгъохэм къарашыгъэ техникэу компьютеркIэ Иоф зышлэхэрэмкIэ мыжъо лъаплэхэм, мраморым, гранитым, нэмыкIхэм пкыгъо зэфэшхьафхэр, псэуальхэр ахашыкIы. Ащ пае IэкIыб къэралхэм къарыкIыгъэ специалистхэри къырагъэблэгъагъэх. Мыжъоу агъэфедэхэрэм янахыбэр Испанием, Индием, Китай, нэмыкI къэралыгъохэм къарашыкI.

Мы мафэхэм фирмэр зыпылхэм ащыщ Урыс-Кавказ заом хэкIодагъэхэм апае агъэхъазырыр саугъэтыр. Скульпторэу Бырсыр Абдулахъ ыгъэхъазырыгъэ проектым тетэу ежъ авторым пластилиным хишIыкIыгъэ, саугъэтым имакет ыгъэхъазырыгъэ. Ащ тегъэпсыкIыгъэу, компьютер оборудованиер къызыфагъэфедэз, мыжъом хашIыкIыжынэу рагъэжъагъ. Сурэтышым ыгъэхъазырыгъэ макетыр республикэм ипашэу къыригъэлъэгъугъэ, ащ тешIыхъагъэхэм мэхъанэу ахилхъагъэр къыфилотагъ.

— Саугъэтым епхыгъэ ИофшIэнхэр зынагъэсыгъэхэм теплэынэу, фирмэм лъэхъаным диштэрэ оборудованиеу, технологию, мыжъоу ыгъэфедэхэрэм нэлуасэ зафэтшIынэу тыкъеблэгъагъ, — къылуагъ Тхьаклушынэ Аслъан ыльэгъугъэм уасэ къыфишIыгъэ. — Саугъэтыр зынагъэсыгъэм уигъэрэзэнэу шьт, ау къасломэ шIонгъор: ащ ипроектхэм адедгъэштэн е зэкIэдгъэкIожьынхэр арэп тэ типшъэрылыр. Ащ ишIын пэ-лухъашт ахыщэр къэтIупшыныр арышъ, ар бюджетым къыдихэтлэгъагъ, къы-хъашт илъэсым нэс аухынэу тэгугъэ.

Къыкь Салбий къызэриуагъэмкIэ, саугъэтым ишIын Иоф псынIкIэу шымы-тыми, игъом ар зэраухыным иамалхэр зэрахъэштых.

ХЪУТ Нэфсэт.

ГъэкIэжьиным къыщыублагъэу садлэжьи пIэхэмкIэ кIэкIыжыхэзэ...

Урысые Федерацием и Президентэу Дмитрий Медведевым бэрэ пресс-конференциехэр зэхещэх, журналистхэм яупчIэ пстэуми игуапэу джэуапхэр къаретыхьых. Ахэр нахьыбэмкIэ Кремлым шыкIохэу хэбзагъэмэ, жьоныгъуаклэм и 18-м зэхещэгъагъэу журналист 800 фэдиз зы-хэлэжъагъэр ежъ ышхъэкIэ кIэщакIо зыфэхъугъэ модернизацием игупчэу албы-тэрэ Сколковэ шызэхещэгъагъ. АщкIэ Урысыем гъэкIэжьиным зэрэщыкIорэм журналистхэр игъэкIотыгъэу нэлуасэ фишIыхэ шIонгъуагъэкIэ энэгъугъэ. Ащ тетэу къыпшызыгъэхъуштыгъэм зыкIэ ишыхъатыгъ апэрэ урысые телеканалым ижурналистэу Сергей Брилевым иупчIэ апэу зредэлугъэр ыкIи ар гъэкIэжьиным зэрехьыллэгъагъэр.

Ащ иупчIэ джэуап къыритыжъэ, Д. Медведевым къызэриуагъэмкIэ, модернизацием гугъапIэу рипхыхэрэр хэ-хъоныгъэхэр ышIыхэзэ хэгъагъэр ыпкIэ лыгъэкIотэгъэн къодьер арэп. Гухэлъ шхъалэу ащ фырилэр хэхъоныгъэхэм ядэгъугъэ хэпшыкIэу зыкъегъэлэтыгъэ-ныр ары. А лъэныкъомкIэ укыкIын хъу-мэ, Сколковэ модернизацием имеханизмэ шхъалэу шьтын фаеу зэрилыгъэрэр хигъэунэфыкIыгъ.

Президент IэнатIэм зылууцагъэм къы-щыублагъэу губернатор пчъагъэ зэбли-хъугъэ нахъ мышIэми, УФ-м и Правитель-ствэ хэтхэм ащыщ гори ЛуигъэкIынэу зыкIэмыхъугъэм ехьыллэгъэ упчIэм джэ-уап къыритыжъэ, къылуагъэ сыд фэдиз IэпIэсэныгъэшIу IэнатIэзехъэм хэлъми, чиновникир башэрэ пэшэ IэнатIэм зылутокIэ шлуагъэм ычIыпкIэ зэрар къы-хъын, кулэшъу хъун зэрилыгъыштыр. Ащи изакъоп, ныбжьыкIэхэри политикэ-гъогум тецэгъэнхэ фае. Правительствэм ащ фэдэ екIоллакIэ фэшIыгъэныр имы-щыкIагъэу ылытагъ, сыда пIомэ зы ко-мандэ фэдэу зэхэтэу Иоф зедашIэ ыкIи ащыщ горэ къазыхэпчыкIэ, шлуагъэ къы-тыным ычIыпкIэ, зэрар къызыдихьын ыльэкIыштыр.

Сыхъатэ тызедIум Дмитрий Медведе-вым журналистхэм яупчIэ пшыкIу зджэ-уапхэр къаритыжъыгъэх. УпчIэхэм ахэ-тыгъэх хэдынхэм яхьыллэгъэ узымыгъэ-рээшт лъэныкъохэр, бензиным буасэ

агъэтэрэзын зэрамылэкIырэр, УФ-м ФедерациемкIэ и Совет и Тхьамагъэу Сер-гей Мироновыр къызэкIэщэжыгъэным Санкт-Петербург ихэбзыхъухъэ орган зэрэщытегушыIэхэрэм еплъыкIэу фы-рилэм, къалэу Москва автомашинэ гъэ-уцуплэхэм арасэ инышэу зэрэщэгъэпсы-гъэр, гъэуцуплэхэр зэрэгъотыгъуаехэм, Дмитрий Медведевым ишхъэгъусэ ав-томашинэ гъэуцуплэти зэришIэм, упчIэр къэзытыгъэ журналистым ащ фэдэ амал зэримыгъотырэм, автомашинэхэм ятехни-ческэ уплэкIун, нэмыкIхэм яхьыллагъэ-хэр. Мыщ дэжыкI упчIэхэм якъэлъытэн зэпыдгъэунышъ, автомашинэхэм ятехни-ческэ уплэкIун къырилоллагъэм зыщыд-гъэгъозэн. КъызэриуагъэмкIэ, УФ-м и Правительствэ а Иофым фэгъэхъыгъэ за-конопроектэу къыгъэхъазырыштым егъэ-нафэ техникескэ уплэкIуныр правэухъу-мэкIо органхэм къалахыжъынышъ, авто-машинэхэр страховатэ зышIыхэрэ ор-ганым ратыжъынэу. Автострахованиер ашIы зыхъукIэ ащ зэкIэри шызэхъафшты. Илъэс зытIуц нахьыбэ зымыныбжэ транспорт-хэм техникескэ уплэкIуныр ямыщыкIа-гъэу агъэпсышты.

Президентым джэуапхэр къариты-жыгъэ садлэжьи пIэхэм ащыпсэухэрэр зэрихьыллэхэрэ къыныгъохэм яхьыллэгъэ упчIэм, Европэм шызэхэщэгъэ судхэм яунашгъохэр шIокI имыIэу Урысыем ыгъэцэкIэнхэ фая зыфэпIощтым, Хэгъэгу зэошхом хэлэжъагъэхэм зычIэсышты унэхэр ятыгъэнхэмкIэ шыкIагъэхэу шыIэхэм, мэкъумэщ хьызмэтым ипред-приятиехэр зэрихьыллэхэрэ къыныгъохэм, нэмыкIхэм.

Дмитрий Медведевым къызэриуагъэу, аужырэ лъэхъаным УФ-м и Президент ихэдынхэм яхьыллэгъэ упчIэу бэрэ жур-налистхэм къатырэр мызэгъогум пстэуми апэу зэхихыным шыгуыштыгъэми, ащ тетэу хъугъэп. Арэу шьтми, телеканалэу НТВ-м ижурналистэу Владимир Кондра-тьевым гушыIэр зыретым, а упчIэр къы-мытын ыльэкIыгъэп.

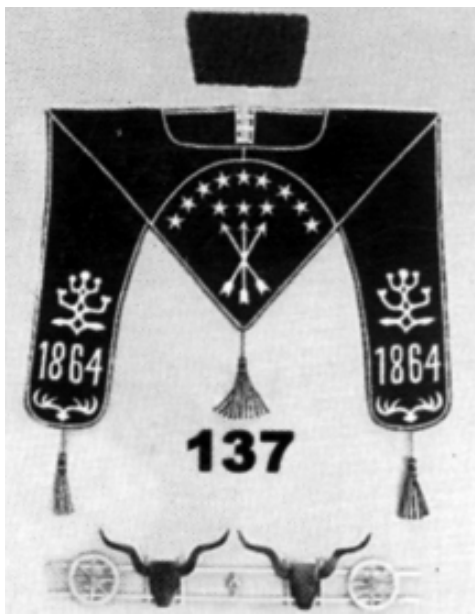
Ащ джэуап къыритыжъэ Президентым къызэриуагъэмкIэ, политикэм епхыгъэ сыд фэдэ лъэбэкъуи пэшIорыгъэшъэу уплэкIугъэн ыкIи ащ буж ар цыф жъу-гъэхэм къахэлхъэгъэн фае. Президент-ри партие горэм пашэ фэхъунышъ, ежъ-ми Владимир Путинми зыгорэкIэ якан-дидатурэхэр къагъэлъэгъонхэ альэкIышты зыфэпIощти В. Кондратьевым иупчIэ хэтыгъэти, Дмитрий Медведевым къы-луагъэ Президентри партие горэм ипэшэн зэрилыгъыштыр. Ау илъэсыбэ хъугъэу нэбгыритIур дэгъоу зэрэшIэ, зэгурэIо. Шыпкэ, ащ къыкIырэр яеплъыкIэ пстэ-ури зетэфэу. Арэуцтэу зэрэщытыр на-хьышIункIи пшIэхэнэп. Ауми, Президент IэнатIэм фэбэнэшт кандидатурэм икыгъэ-лъэгъон Иофыр зыфэкIожькIэ, апэрэпшIэ ежъхэр зэрэзэгурьлоштыр къылуагъэ ыкIи хигъэунэфыкIыгъэ а палъэри къызэрэб-лагъэрэр.

Джащ фэдэу, ежъыр пресс-конферен-цием изешакIоу шытыгъэти, журналистхэу гушыIэр зэритыштыр ежъ-ежъырэу къы-хихэзэ зэIуIэгъур зэришагъэ, пстэуми яупчIэхэм шхъэихыгъэу джэуапхэр къа-ритыжыгъэ.

СЭХЪУТЭ
Нурбий.

ШЫГЪО-ШЭЖЪ МАФЭМ ИПЭГЪОКIЭУ

Адыгэхэм ятарихъ шыш

1836-рэ илъэсым ичъэпыогъу мазэ Лондон шежьи, «Виксен» зыфилорэ къу-хъэр, шыгъу ыщи, Щэрджэсым кIуагъэ. Къухъэр зыагъэр зиусхъанэу Белл Джордж. Шэклогъу мазэм и 25-м урысхэм «Виксен» СуджыкIу къалэ шаубытыгъ, щэрджэсхэм шыгъу къафишэн фимы-тыгъэу ары ушхъагъу ашIыгъэр. Къу-

хъэм икапитанрэ экипажымрэ Севастополь ащагъэх. ТIэкIурэ ащ къышIагъэхи, къа-тIупшыжыгъэх.

Лорд Пальмерстон сапэр дипхъыеу уцугъэ Британием икъухъэ Урысыем зэ-риубытыгъэм пае: ар тыгу тедгъэфэнэу шьтэп. Британием фитыныгъэ иI сыдрэ чIыпIи сатыу шишIынэу, ащ ишхъэкIафэ къызэрэтыухъумэн кIуачIи тэ тиI — ар къылуи, парламентым ыпашхъэ къиу-цагъ лорд Пальмерстон. Британием ишхъэкIафэ фэгумэкIыр лордым зы-щигъэгъушшагъ Щэрджэсым лые къызэ-рылгысыгъэр: ар зыми IэкIэмыл хэку — джары лорд Пальмерстон ыгу къэмы-кIыжыгъэр. Урысхэм алорэр нэмыкI: Щэрджэсыр тиимперие шьт, тэ фит тымышIыгъэу щэрджэс хылушгом зы къухъэ гори къекIуалIэ хъуштыт. АщкIэ къэбар къырагъэлуга лорд Пальмерстон? Ар зэхифыгъэ IэкIыб къэрал ИофхэмкIэ министрэм.

Къухъэу «Виксен» Иоф къыпытэджэ-гъэ хьал-балыкыыр парламентым шIэхэу шьуцужыгъэп. 1838-рэ илъэсым мэкъу-огъу мазэм и 21-м шъэфыр нафэ хъугъэ. Лорд Пальмерстон 1836-рэ илъэсым Уры-сыем енэкъокъунэу мурад ышIыгъагъэу шьтыгъэми, ар ащ ыкIуачIэ къыхъы-штыгъэп: министрэ IэнатIэр ылэ къызэ-рехъэу, 1831-рэ илъэсым ар разэ хъугъэу шьтыгъэ Урысыем Кавказыр зыIэкIилъ-хъанэу мурад зэришыгъэмкIэ, ар (лорд Пальмерстон) Урысыемрэ Тыркуемрэ Адриано-поль шызэдашыгъэ зээзгыныгъэм зэреуцуалIэрэр ары ащ къыкIырэр. Щэрджэс хылушгор Урысыем фит зы-фэпшыгъэкIэ, щэрджэсхэм акIыбкIэ Урысыемрэ Тыркуемрэ Адриано-поль шызэдашыгъэ зээзгыныгъэмкIэ (1827-рэ илъэс) акылыгъэу ухъугъэу ары — нэ-мыкI ащ къыкIырэр. Ежъ щэрджэсхэм япкIыхъапIи къыхъафэгъп лорд Пальмер-стон ащ фэдэ къумалныгъэ къадызэрихъа-

гъэу — хымэ къэрал ИофхэмкIэ Брита-нием иминистрэ зызиумсыжыгъэр 1838-рэ илъэсыр ары — парламентым зы-щырагъэзыгъэгъэ нэуж.

1827-рэ илъэсым бэдзэгъу мазэм и 6-м Урысыемрэ Тыркуемрэ зэдашыгъэ зээз-гыныгъэм тетэу, Урысыем пшъэрылэ зыфишIыжыгъагъэ икъэралыгъо гъунап-къэ зыримыгъэушъомбгъунэу. Урысыер игушыIэ фэшъыпкъагъэп, ащ къыхъэкIыкIэ Британиер акылыгъэу хъунэу фэгъгъэп Ад-риано-поль зэгурьIоныгъэмкIэ. Тыркуери фитыгъэп ежъ IэкIэмыл Щэрджэсыр Урысыем ритынэу, Урысыери фитыгъэп ар Тыркуем «къыIэкIыхынэу». Тырку пашэр Анапэ зыдэсыгъэ зэмаными Щэрджэсыр Портэм ылэмычIэ илгыгъэп, Урысыем ылэмычIэ зырилыхъан гухэлъи илагъэп, ащ ыкIыбкIэ шызэрэхъэрэ хьоршэрыгъэр нафэ къэхъугъ «Виксен» къухъэр чIыпIэ зэжъу зефэ нэуж.

Карл Маркс зэритхыгъагъэм тетэу.

Адыгэ Хасэмрэ лъэхъанымрэ

Зы гушшысэ укъяфэклонным икIэщакIу

— Лъэпкъым чIэнагъэу ышIыгъэхэр амалэу шыIэм елгытыгъэу зыпкъ идгъэуцожьынэу, цIыфхэм язэхашIэ къэтIэтынэу, лъэпкъ шыIэклэ-зэфыштыкIэхэм анаIэ тырядгъэдзэнэу арыгъэ тызыфэягъэр, — еIо Шъхьэлэхъо Абу.

— Дунэ Адыгэ Хасэр зы-зэхашагъэр илъэс 20 зэрэхъурр кызыдэплъытэкIэ, узп-лъэкIыжэм сыда IофшIа-гъэм гъахэбгъэщы пшIоигъэр?

— IофшIагъэу шыIэр макIэп, ау чIэнагъэу тшIыхэрэм нахь игъэклотыгъэу татэгущыIэныр нахьышIу. ХьакIэщхэр шыIэ-жыкхэп. Лъэпкъ шIэжыым фэгъэхыгъэ тхыгъэхэу кыхытэ-утыштыгъэхэм афэдэхэр кы-дагъэкIыжыкхэрэп. Джырэ уахътэ нэмыкI Iофыгъох шыIэ-ныгъэм щыпхырашчыгъэр. ЗэкIэ Iофхэр кызыредгъэжэгъагъэхэм фэдэу лъыкIотэнхэу арэп сэ зыфасIорэр, зырагъэ-ушъомбгъун зэрэфаер кызыгъ-рэлэ шъхьае, щыкIагъэхэм уябгъуклоныр тэрэзыло хъурэп.

— Ащ фэдэ щыкIагъэхэр тилэнхэр сыда кызыхэкIы-гъэр?

— ЦIыфхэм яеплтыкI, язэ-хэтыкI кызыхэкIыгъэр. Ягуп-шысакIэ зэхьокIыныгъэу фэгъ-хъурэр кыхыгъэщыгъэн фаеу сэлъытэ.

— Шысэ къэтхьынэу уфаеба?

— Гъэзет Адыгэ Хасэм кы-дигъэкIэу ригъэжэгъагъ. Дунэ Адыгэ Хасэм игупчэ Мые-къяупэ шыIэ зэхъум гъэзетэу «Нартыр» кыхытэутыштыгъ. Гъэзетыр шIэжыым, культурэм

Адыгэ лъэпкъым ишIэныгъэлэжэ цIэры-лоу, общественнэ Iофы-шIэшхоу, республикэ Адыгэ Хасэмрэ Дунэ Адыгэ Хасэмрэ ятхьамэ-тэ гъэшIуагъэу Шъхьэ-лэхъо Абу гушIэгъу ты-зыфэхъум, лъэпкъ шIэ-жыым имэхъанэ зыккы-зэриIэтыгъэм кыпккы-рыкIызэ, шыIэныгъэм епхыгъэу кыIотагъэр илъэс пчъагъэкIи жьы хъуштыт. Лъэхъаным сыд фэдэ зэхьокIы-ныгъэ фэхъуштыт, лъэпкъ Iофыгъохэр къебгъэIыхыкхэ мыхъухэ-нэу ащ елгытэ.

лъачIэ афэхъу. АщкIэ цIыфмэ язэхашIыкI къэлIотэн, хэукъо-рэр къэбгъэнэфэн, апэкIэ гуп-шысэхэрэр, гумэкIэу яIэр нахь къэбгъэлэгъонхэ плъэкIыштыт.

— ЦIыфмэ язэхашIыкI зыккыIэтынэм, язэкIокIэ-гъэпсыкIэхэм заушъомбгъу-ным Адыгэ Хасэр зэрэпIыты-гъэр ара зыфашIорэр?

— Лъапсэу тилэпшIэн фэхъу-штыгъэр ары кыхыгъэщыгъэр. Хэбзэ-зэхэтыкIэхэм, шIэжыым, хъугъэ-шIагъэхэм, нэмыкIхэм афэгъэхыгъэ хьакIэщ зэхыхъ-хэр тилэштыгъэх. Гунапкъэхэр дгъэнафэхэ, зэхэщакIохэри хэ-тыдзыгъагъэх. Узэхъаным, угушIэныр дэгъу, ау плорэр умыгъэцэкIэжыныр къызгъэ-кIурэп. Джырэ уахътэ хасэм зыгорэхэр ыгъэцакIэхэу фе-жыагъ. Лъэпкъым икультуэр

илъэныкыо пэпчэ хьакIэщхэр зэрэзэхэтыгъагъэхэм кыфа-гъэзэжы сшIоигъу. Лъэпкъ гу-пшысэу шыIэхэр Адыгэ Хасэм игъэзетэу «Гъуазэм», хабзэм игъэзетхэм игъэклотыгъэу кы-ащыхэтыутынхэ тлэкIыштыгъ.

— Тиреспубликэ иобщес-твеннэ движениеу «Адыгэ Хасэм» непэ Iофэу ыгъэца-кIэрэр нэмыкIэу олгытэ?

— Пшъэрылъэу зыфигъэуцужыгъэр егъэцакIэ. Тэ лъэпкъ шэн-зэхэтыкIэхэм, культурум нахь таделажыштыгъ. Тари-хым ехышIэгъэ Iофыгъохэр непэ хасэм кызыррешалэтых-рэм, адыгабзэм изгъэшIэн зэр-эпIылхэм мэхъэнэ ин иIэу сэлъытэ. Тыналэ зытедгъэтыш-тыгъэ Iофыгъомэ ащышхэр джырэ уахътэ «КIосагъэхэм», егъэжыапIэхэр ашIых.

— Тхьамэтэ гъэшIуагъэу Адыгэ Хасэм уриI. Ащ уккып-кырыкIмэ Хъасишхэм хэт-хэм сыда къяналэ пшIоигъэр?

— Згъэсэжыкхэу, гъэсэпэт-хыдэ сакыфеджэу къащызгъэ-хъунэу сыфаеп. Пшъэрылъэ зыфэмшIыжыгъэу сыда бгъэцэ-кIэщтыр? Уиамал кыхышты-тыр кыдэплыгътэзэ, пшъэрылъэ зыфэшIыжынышъ, ащ кы-фэбгъэзэжыкхэ пшIыным имэ-хъанэ дэгъоу кызыгурыIуа-гъэхэр упчIэжыгъэу пшIынхэ, Iофым кыхыгъэлэжыкхэ фаеу зылыгъэхэрэм адесэ-гъаштэ.

— Дунэ Адыгэ Хасэм зэ-къош республикэхэм, Iэклыб хэгъэгъухэм, Краснодар краим ис тилэпкъэгъухэм, нэмыкI-хэм ялыкIохэр зэрэщыгъэ-кIэхэрэм шIуагъэу кытырэр зэбгъэафэу уахътэ кыокIу-гъэба?

— Ягурышгэ-гупшысэхэр зэ-фахысыжыкхэу гъэзетым кыхыуштыгъэх, ягумэкIы-гъохэм шъхьэихыгъэу атегу-шIэщтыгъэх. Къэралыгъо гъэзетхэм яшIуагъэкIэ тигу-хэлхэр цIыфмэ нахьышIоу альбидгъэлэсыштыгъэх. Къуа-джэхэм зэлукIэхэр ащашIы-штыгъэх. ЗэкIэ чытэхэм, къалэ-хэм адэхэр Iофым хэцэгъа-гъэх. Зы гушшысэ шъхьалэм фэклонхэ, фэлэжыкхэ альэкIы-штыгъ.

— Лъэпкъым ичIыгу кы-зыухъумагъэхэм саугъэтэу афагъэуцутым ишIын Мые-къяупэ щыфэжыагъэх.

— Ащ сыщыгъуаз. Саугъэ-тыр зыфэдэщтым, цIэу иIэ-

щтым, нэмыкIхэм яхышIэгъэ упчIэхэр къэтэджыкхэм, лъэп-сэич заом тхьамыкIагъоу кып-фихыгъэр, тапэкIэ тызэрэп-лъэрэр кыхыштыгъэу саугъэтыр агъэпсынэу сэгугъэ. Лъапсэ зымыIэ чыгыр къэкIыштыт — узэгупшысэну шыIэр макIэп.

— Хабзэм икыулыккыушIэ-хэмрэ Адыгэ Хасэмрэ язэпхы-ныгъэхэр зыфэдагъэхэм ты-тегъэгъушIэба.

— Къетымыгъэблагъэхэм хабзэм икыулыккыушIэхэр, депу-татхэр хасэм къаокIощтыгъэх. ЗэдэтIэтын, зэдэтщэчын фэе Iофыгъоу тызытегушIэщты-гъэр макIагъэп. Къоджэ хасэ-хэм талыIэсыныр, Дунэ Адыгэ Хасэм хэтхэр зэлэ-кIонхэр, IэпыIэгъу зэфэхъу-жыкхэр лъэхъаным кыпккы-рыкIырэ Iофыгъоу щытыгъэх. Зэнэкъокъу инхэр, зэмызэгъы-ныгъэхэр азыфагу кыиуцохэу кыхыкIыштыгъэм, зы Iофы-гъом игупшысэ кыфакIощты-гъэх. Адыгэ Республикэм икы-ралыгъо гъэпсыкIэ игъэпытэн тыпылтыгъ. Лъэпкъым ибы-ракъ тиреспубликэ ибыракъ зэрэхъугъэ, дунаим тет адыгэ-м ар агукIэ зраштагъэр, нэ-мыкIхэри Адыгэ Хасэм иIа-хышхо зыхышIыхъагъэмэ ащышх.

— Танэкли Дунэ Адыгэ Хасэм Iофыгъохэм уахэлэ-жыкхэу, нарт бэгъаишIэм ащыщ ухъунэу ифэтэлэ.

— Тхьауегъэпсэу.

ЕМТИЛЬ Нурбий.

Сурэтым итыр: Шъхьэ-лэхъо Абу.

Дунэ Адыгэ Хасэр

ЛъэхъаныкIэм кыдэхъугъ

ИкIыгъэ лIэшIэгъум ыкIэм Совет къэралыгъор зызэбгырэ-зым, обществэр хабзэм ипаш-хэмрэ азыфагу кытэджэгъэ зэпэуцужыным зигъэпсыкIэ амышIапэхэу общественнэ зэ-хэшагъэхэр кэхъугъэх. Хэти зэрямыжагъэу чIыпIэ гъэнэф-агъэ къэралыгъо зэтэзыгъэм игъэпсэункIэ кыдагъэхъу-нымкIэ ахэм яшгышкы рахы-лIэгъагъ. Шыпккэ, а зэхэ-шагъэхэм а Iофыгъохэм яеп-лыкхэ, яекIоллакIи, гухэлъэу зэрахъэхэрэм зэтемыфэныгъа-бэ къахафэщтыгъ. ЯIофшIакIи, ябэнакIи зыкIыныгъэ ахэлэ Iогъоягъэ.

Лъэхъаным кыдэхъугъ Адыгэ Хасэри, ащ текIыгъэ общественнэ зэпхыныгъэхэри. Ахэм ягугъу ялэпкъэгъу хэ-хэсмэ яхэгъэгъухэм зэрэщыгъэ-псыгъэм фэнэIосагъэх ижыырэ тарихьми, жэрыIо творчествэ-ми Хасэр зэрахэтым щыгъо-загъэх.

Я XX-рэ лIэшIэгъум иикIы-гъохэм зыплыхыкIо хьакIэу адыгэхэр зэрыфэгъэ хэгъэгумэ арыхыгъэм, кызыкIожыкхэIэ

къэбар зэфэхъафыбэ кы-зыдакхыштыгъэ, тилэпкъэгъу-хэм ящыIэклэ-псэукIэ, Адыгэ Хасэхэу ащызэхэшагъэхэм яIофшIакI, ягъэпсыкI, ялэпкъ-зэхашI, ахэм анэмыкIхэри. Адыгэ лъэпкъэхэу Урыс-кавказ заом зэпIапчэу ышIыгъэхэу, зиулэгъэ шъобж хэмыкIокIэ-жыштыт — адыгэ кIахэхэм, къэбэртахэм, щэрджэхэм, хыIушъо шапсыгъэхэри ахэтэу, хасэхэр къащалэтыжыгъэх. Тэ тыхэку 1989-рэ илъэсым ибжы-хэ Адыгэ Хасэр щызэхашэ-жыгъэ. Шыпккэ, игъэпсыкIи, ипсэукIи, изэхэтыкIи ар зекIорэ хэбзэ шъуашэмэ атегъэпсыкIы-гъагъ, псэрэ хасэу зитарихэу тшIэрэм зэрихэщтыгъэ Iофы-гъомэ зэратетыр гъэнэфэгъа-гъэ, ау лъэпкъ Iофыгъохэм, лъэпкъ шIэжыым, лъэпкъ зэхэ-шIэм, культурум, бзэм изгъэ-шIэн ыналэ атыридзагъ. Апэ-рэ мазэхэми адырагъэжыагъ адрэ адыгэ Хасэхэу хэгъэгум итхэм азыфагу зэпхыныгъэу илгыштым игъэпытэн, лъэпкъ Iофыгъохэм язэдэлэтын. Ары зыпкъ кыкIыгъэри Дунэе

Адыгэ Хасэм изэхэщэни.

ИлъэситIо Iоф зашIэгъэ нэуж кыэралыгъошхор, хыеми, мы-сэми, «дунаим ехыжыгъ», дунэ еплъыкIэхэу общественнэ цIыф зэхэшагъэмэ ахэлэ зекIокIэ нэшанэми зафауэнкIэу ауб-лагъ, дэкъузэгъэ идеологиери къэлэнлагъ, ехыжыагъэм фэдэу демократием, шъхьафит-ныгъэм, нэмыкIырэ зекIуакIэ-хэм зафакъудыгъ. Апэрэ Дунэ Адыгэ Хасэм изэхэщэгъу-хэм гуетныгъэшхо хэлъэу КъБР-м иобществэу «Родина» зыфиIорэр зэхэщэкIо купым хэхьагъ, хабзэмрэ обществен-ностымерэ азыфагу Iофхэр зэ-рифэшъуашэу щызэрихыагъ. ДАХ-м ылъапсэ зэуцуми, джы кызынэсыгъэми ифитыныгъэ-хэм кызыррадилыгътэрэм ифэ-шъуашэу Хасэм иIофшIэн хэ-лажыэ.

Дунэ Адыгэ Хасэм кIэклэу игугъу къэпшIын хъумэ, ащ изэхэщэн кыщэбгъэжыкхэн фае. ДАХ-р 1991-рэ илъэсым ижы-ныгъокIэ мазэр ары зызэхаша-гъэр. МыекIопэ кэлэ шыгыгъ-шIэжэ мафэм изэхэщэн сэ

спшIэ кыфэгъагъ. Псэлъэ кIэклэ кызэгъэхэзырыгъагъ. Тиделегацие кызызкIожыым, сипшъэрылхэр тыхэсэ тхьама-тэу Шъхьэлэхъо Абу лъэхэсы-нэжыкхыгъагъ.

ДАХ-м и Устав изэпкыры-тыкIэклэ, изэхэтыкIэклэ дунэе шапхэхэм адиштэщтыгъэ, лъэпкъ шIэжыым, лъэпкъ зыу-жыжыныным атегъэпсыхыгъа-гъагъ. Апэрэ зэлукIэр Налчык щызэхашэгъагъ. ДАХ-м иштаб ащ дэтынэу зэдаштэгъагъ. Апэ-рэ тхьаматэу ДАХ-м хадзы-гъагъэр хэгъэгум щызэлъашIэ-рэ политикэу, юристэу, щэрджэс шIэныгъэлэжыу, профессорэу Къалмык Юрэ Хьамзэт ыкIор арыгъэ. ЯтIонэрэ зэфэсыр 1993-рэ илъэсым Мыекъяупэ щыкIуагъ. Апэрэ зэфэсым иви-це-президентэу хадзыгъэ Мэщ-фэшIу Нэджэдэ, Шъхьэлэхъо Абу, Мэрэтыкыо Шыгъотыжэ (Тхьэм джэнэтыр кырет). Мы зэфэсым МэщфэшIур ДАХ-м и Генеральнэ секретарэу щыха-дзы, Шъхьэлашхор вице-прези-дентэу. Мыхэм чанэу Iоф ади-шIагъ обществэу «Родина»

зыфиIоу кызыIуахыгъэм ит-хьаматэу ШыIупэ Алай.

1996-рэ илъэсым имэлыл-фэгъу мазэ республикэ Адыгэ Хасэм иделегатхэм тхьаматэу сызыхадзыми, етIанэ гъемафэм Щэрджэскъалэ ДАХ-м изэфэ-сэу щыкIуагъэм вице-президе-нтэу сызышыхадзыми ыужыкIэ яшIуагъэ кысэсэIыжыгъ. ДАХ-м итхьаматэагъэхэу сы-зыгъусэгъэхэ Къалмык Юрэ, Акъбаш Борис, Нэфышъ За-урбий яшIогъэшхо кысэ-кIыгъ. Адыгэ лъэпкъхэмкIэ шIуагъэ кызытыштыт Iофы-гъуабэ ДАХ-м зэрихыагъэ.

Дунэ Адыгэ Хасэр зызэхэ-щэжыгъэр илъэс 20 зэрэхъу-рэмкIэ дунаим тет адыгэ пстэ-уми сафэгущIо, тилэпкъ бэгъ-онэу, хэхъоныгъэшхохэр ышIэу дунаим бэрэ тетынэу есэлэуалэ.

ЕМЫЖ Руслан.
1996 — 2002-рэ илъэсхэм Адыгэ Республикэ Хасэм итхьаматэагъ, Адыгэ къэ-ралыгъо университетым тарихь шIэныгъэхэмкIэ икандидат.

— Нэджэдэт, ДАХ-р зэхэ-зыцагъэхэм узэрэхэтыгъэми бэрэ узэрэхэлэжыгъэми сыщыгъуаз. Хасэр зэхэщягъэ зыхъугъэри, Адыгеир Республикэ зыхъугъэри мары илтэс тлокл мэхъу. Ар гушгуагъо... Ау гукъау нахъ мышлэми, ДАХ-р зэхэщягъэ зэрэхъугъэм, гъэпсыклэу илэм, зыфигъууцъжыгъэ пшгърылхэм, къыдэхъугъэхэм, зылгъыдэсын ымылэкъыгъэхэм ащыгуагъэр бэдэдэт. Арышъ, хасэр зыщылэр ыныбжэ илтэс тлокл зэрэхъугъэр тегъэкланлэ тилэу мы зыгугъу къэсшылгъэхэм татэгъуцъилэм...

— Боу сипогэн...Ау апэрэмклэ мыр къыхэзгъэщын. Бэдэдэ шлагъэу гурэ-псэрклэ хэкум сыщыпсэуштыгъэми, хасэм изэхэщягъуым Іепкъ-лэпкъыклэ Търкуем сыщылагъ. А лэпкъыным непэ Кавказ хасэклэ тызаджэрэ федерацием лэапсэ фэхъугъэ координацие комиссиер зэхэщягъагъ, сыритхьамэтагъ. Апэрэ зэфэсым нэбгырий тыхъоу, тащыцъу пльыр лыклоу, тыхэлэжыагъ. Къалмык Юрэ — иахьрэт Тхьэм мафэ ешл — зыми зи пимылухъу ыкли тефапэу тхьаматэу къыхэтхыгъагъ. Апэрэмклэ, тхьамэтэ гуадзэхэр нэбгырищ хъунэу рахъухъагъэми, анахъ адыгабэ зыщыпсэурэ Търкуем илыкло зэрэхъуагъэр ашломьтэрэзэу сэри тхьамэтэ гуадзэу сыхахыжыгъагъ.

1992-м хэкум къэгъэгъэжыныр синасып къыхыгъ. 1993-рэ илтэсым Мыекъуапэ щылэгъэ ятлонэрэ зэфэсым генеральнэ секретарэу сыщыхахи, 1996-м Къэрэщэ-Щэрджэсым щылэгъэ зэфэсым нэс Іоф сшлагъэ. Къыклэлъыклогъэ илтэсиплэм ДАХ-м игъэцэкълэу куп сыхэтыгъэп. 2000-рэ илтэсым Налщык щылэгъэ зэфэсым къыщегъэжыагъэу 2009-рэ зэфэсым нэс гъэцэкълэу купым сыхэтыгъ. Джы ДАХ-м ипревизионнэ комитет сыхэт. Апэрэм къыщегъэжыагъэу ДАХ-м изэфэс пстэуми лыклоу сахэлэжыагъ.

Арэу шыгъ нахъ мышлэми, непэ ДАХ-м ыцлэкълэ сыкъэгъушылэнэу фитыныгъэ зэрэсимылэр къыклэгъэтхы сшлонгъу. ДАХ-м фэгъэжыгъэу зигугъу къэспышцхэр сэ сшлэхэр ары. Сэ сызылугъэри, сипушпысэхэм лэапсэ афэхъугъэри, адыгэм ихэку зырагъэбгынэгъэ апэрэ мафэм къыщегъэжыагъэу хэхэсым ихэку егъэгъотыжыным флэсэуэрэм яеплъыклэ-гурыуакл ары.

— Адэ сыда къежыанлэ фэхъугъэр ДАХ-м?

— Хасэм зыфыхихыжыгъэ гъогур зыфэуэнкыгъэм икежыапли къыгъэлагъоу сшлоншыл. Хасэр зэхэщягъэ зыклэхъугъэри, зыфыхышылэри зы гушылэкълэ къэтлон хъумэ, тилэпкъ лэпкъэу къэнэжыныр, хахъо илэзэпытыныр ары. Адэ ар апэрэу ежъ къыгулпышысыгъэу хэт къылон ылтэкълэ. Арышъ, 2003-рэм ДАХ-м изэфэс къышгъэгъэ программэм лэапсэ фэхъугъэ, 2000-рэ илтэсым зэхэзгъэуцогъэ проектър мы гушылэхэр ары къызэрэригъажьэрэр:

«Лэпкъхэр дунаим къызытэхъэгъэ апэрэ мафэхэм къащегъэжыагъэу илтэпкъ фэишылкьэрэ, ац рыгушхорэ, лэпкъыр ыгъэлэжэным, ыгъэдэхэным фэлэжьэрэ лэпкъыпсэ-хэкупсэхэр щылэхэу къыркълэ. Ац даклоуи, ялэпкъ фырялэ лэзэгуныгъэм къыткырыклэу, къызыхэкълэгъэ лэпкъыным ыпсэ фэзыгъэтылгъыгъэхэр зэрэмымаклэри зымышлэрэ щылэп. Арышъ, «лэпкъ Іофы-

гъохэм язэшлэхын къезыгъэжыагъэр сэры, тэры» пloxэнэу цытэт.

Ау мэхъу лэпкъэнэ зэблэкълэгъо, лэпкъ насып къэгъэгъэгъу. Джащ фэдэ лэпкъанхэм щылэгъэх лэпкъ унэишылхэр, лэпкъым игъэсагъэхэр, лэпкъ гулытэ зилхэр, лэпкъым цыцхэтрэ зы цыфит насыпнылоу пльытэн пльэкълыщт. Насып къэгъэгъэгъу лэпкъыным фашлэрэм къыкълэклэри нахъ нэрылэзгъу».

Ары, зыфэлэжьэрэ гушпысэр лэпкъыным къыдэхъугъэми, хасэм изэхэщягъэ, мы лэпкъэнэ зэблэкълэгъом, тилэпкъ инасып къэгъэгъэгъу, мы лэпкъэнэ гъэшлэгъоным щыпсэуэрэмклэ тинасып къыхыгъ. Ау лэпкъ гъэклэу къыуашылы, лэпкъыным ипшлэнибгъу хэгъэгур рагъэбгы-

Дунэ Адыгэ Хасэм иапэрэ зэфэсхэм ахэлэжыгъэ Мэщфэшлэ Нэджэдэт игукъэкълэжыхэр кьедгъэуатэхэ тшлонгъоу гушылэгъу тыфэхъугъ. Гуманитар ушэтынхэм апылэ Адыгэ республикэ институтым ишлэныгъэлэжъу непэ ац Іоф ешлэ, общественнэ пшъэрылхэр егъэцэкълэ.

Тызэгурьломэ, къыдэхъуштыр

нагъэм лэпкъэу къэнэжыгъуаеба?... Къэнэжыгъуай... Хэ-кълэпэм мырэушгъу проектым чыплэ щыуытыгъ:

«Тэ зыкли цэч фытилэп; тилэпкъ зыратэкълэжыгъэ апэрэ мафэм къыщегъэжыагъэу лэпкъыпсэ-хэкупсэхэр зыфэлэжыагъэр, зыклэхъопсыгъэр, зылыхъугъэр зы: илхыгъэ-итэкълэу ашылгъэ илтэпкъ эффицъсыжыныр, ац ичылналэ егъэгъотыжыныр ары. 1900-м иапэрэ илтэсхэм хасэхэр зэхэщягъэгъэ хэхэсхэр арэу къычлэкълэ хэхэсым хэкур егъэгъотыжыным ылтэныкълэу анахъ гъэхъэгъэ илхэр зышылгъэгъэхэр. Лэпкъыр лэпкъэу къызэтенэным, зыужыжыным ылтэныкълэу хэкурисхэмкълэ, хэхэсхэмкълэ непи дэгъоу къыдурьылогъэ гъэхъэгъэ гъэшлэгъонхэр ашылгъэгъэх ахэм. Адыгэбэз тхэпкъылэхэр (алфавит), а тхэпкъылэхэмкълэ тхыгъэ тхылхэр къытырадзэгъэгъэх, ныдэлъфыбзэм зыщырагъэджэрэ еджанлэхэр къызэлуахыгъэгъэх. Гъэзетхэр къыдагъэкълэжыгъэх. Маклэп ац фэдэу къэтлытэн тлэкълэуцтыр. Ау а пстэуми анахъ гушылгъэу, лыгъэу афэллэгъэун фаер, адыгэр хэхэсэр лэпкъыным зэримылэкълэуцтыр, лэпкъэу къэнэжыным зылэкълэуцтыр хэкурисыр арэу зэрэщытыр къазэрагурыуагъэр, а гушпысэр пхырацыным зэрэдэлэжыагъэхэр ары. Хэкурэ хэхэсымр эфэзыцэжыным зылэкълэуцт закьор хэкур арэу зэрэщытыри къагурылогъагъ ахэм.

Арышъ, кълэуцэр хэкум ехыллэжыгъэун фаеу аухэсыгъ. Арэуи ашылгъ. Лэпкъ джэныкълэу маишор зымыгъэкълэсэр хэку ухъумаклэхэм адэлэнылэнхэу, хэхэсым ихэку рагъэгъотыжыным фэлэжэныхэр ягухэлэу ащыцхэм хэкум къагъэгъэгъыгъ, зэгъусэхэу зэдэлэжыагъэх. Мыщ фэдиз илтэс теишагъэу, мыщ фэдиз фитыныгъэхэр тилэу зыцыхъугъэ мы лэпкъэнэ гъэшлэгъоным, ахэм къагурылогъагъэр къызгурыуагъэм ялчъагъэ зэрэмыбэ дэдэм «Псыкълэжыным

илтэгъохэщым» ауасэ нахъи нахъ кълэты.

Хэкурисымы ылтэныкълэу цытхэр атефэ бзэм хэхэныгъэ езыгъэшылгъэхэм, титха-клэхэм, усаклэхэм, орэдусхэм. Анэхэр пльыцхэу хым адрэ илтэныкълэу пльэ зэпытыгъэхэм, изы зыхъукълэ мазэм ыкълэу хэхэсхэр релъагъоу къышлэу еплъыцтыгъэхэм. Радиокълэ, тхыгъэ-клэ хэхэсым алылэсыгъэхэм, ахэхъагъэхэм, къошхэр хэкум къезыгъэблэгъагъэхэм... Хэкур кэзылхъумагъэхэм, Урысыем хэхэрэ тиреспубликэхэр зыгъэпсыгъэхэм. Хэхэсыр къэралыгъоу унашылгъэ хэкужымым къезыгъэблэгъэжыгъэхэм. Кълэу къэплон хъумэ, хэкум къынгъэжыныр зинасып къыхыгъэ, хэкужымым цыпсэуэгъэ, гугъуым цыхэтыгъэ хэтрэ адыги цытхэр къылэжыгъахэу тэлытэ...

Ау джы псэуэрэмклэ зыдгъэпшэн тымылэкълэу шлэныгъи абгъодэлъыгъ, лыгъи ахэлъыгъ, ау тэ тинасып къыхыгъэр ахэм къадэхъугъэп. Хэхэс лэпкъэгъуым ылтэныкълэу тилэпкъ инасып къэгъэгъэгъу джыри къэсыгъагъэп. Осмэн империиер зэхэзыгъагъ, щыпсэурэ лэпкъышхом тегъэкълэгъэ къэралыгъохэр агъэпсыгъэх. Ялэпкъ нэмыклэхэу адрэхэр зэкълэ дакъузагъэх, зэрагъэкълэуцхэм пылгыгъэх. Лэпкъ цыкълэхэм ягушпысэ, ятхыгъэхэр къалфыгъэхэм алъагъэлэсыныр фитыныгъэ ашагъотыжыгъэп зэрыфэгъэх хэхэс хэгъэгъухэм. Атхыгъэхэм янахыбэ джыри къэдгъотыжыным, талылэсым тлэкълэуцтыр.

Урысыем хэбзакълэу къышпыдахы. Хэкурис адыгэхэми япчъагъэ емылгытыгъэу ялахышлу халхъэ. Тицлыфэбэ хэклэдагъэми, хэкурисымыр хэхэсымр ямызакъоу ежъ хэкурисхэри зэпэлэпчъэ ышылгъэми, титхыдэ пльыр лэапсэ фашылгъэми, хэбзакълэ ары тлон тлэкълэуцт тилэпкъ къызкълэжыгъэр. Непэ хэхэсым лылэсын, ахэр хэкужымым къезыгъэблэгъэжыным тиреспубликэхэр дгъэпсын амал тэзыгъэгъотыгъэр.

Сирием, Иорданием ащыпсэурэ тилэпкъэгъухэр нахъ пасэу хэкум къэсых. Хэбзакълэ ахэми советым гъэсэныгъэ шарегъэгъоты. 1960-рэ илтэсым къыщегъэжыагъэу Търкуеми демократием нахъ зыщыушгъомбгъу, хэкужыыр зэгъэгъотыжыгъэным игушпысэ зыкълэуцтыжы. 1989-рэ илтэсым, Анкара дэт Темыр-Кавказ Културэ Хасэу Хьаткъо Аслъан зипашэм къэралыгъоу зэфэшхьа-фыбэм ащыпсэурэ адыгэхэм яллыкълэхэр зыхэлэжыгъэ апэрэ зэлукълэ зэхэщя. Лэпкъыр бэдэдэ шлагъэу зыклэхъопсыщыгъэ зэлукълэу мы гушылэхэр ары къызэрэзлуахыгъэр:

Темыр-Кавказ Културэ Хасэм ыцлэкълэ, дунаим тет къэралыгъоу пстэуми яунэишылхэм, яполитикхэм, яшлэныгъэлэжыгъэхэм, ятхакълэхэм, яжурналистхэм, лэпкъэу ащыпсэуэрэм «хэку егъэгъынэныр илтэсы 125-рэ зыцыхъугъэм тефэрэ културэ тхьамафэм» къабгъодэкълэу зыкълэуфэтэгъаз:

Тэжыгъэгъэпсы зы дунай:
А дунаим лэпкъхэм азыфа-гу илэ мамырныгъэмрэ зэкълэныгъэмрэ щэрэпытэх, мамырныгъэ жьыбгъэм гушылэу «заор» бзэ пстэуми ахэрэлъэсыкл!..

А дунаим, лэпкъэу зыер, цыкълэу ины тлоу зэхэтымыдзэу, цыф пстэуми зэдыряе културэр цытэжыгъэгъэгъэпсэу, къыштытэжыгъэгъэгъэпсэу.

А дунаим ыбзэрэ икултурэрэ зылэжыныт цыфхэм зи пэрохъу шафэрэмыхъу.

А дунаим лэпкъхэм яхэкужэ, сьд имыушхъэгъэми, царарамыгъэгъэпсэу.

О цыфхэр! Мамырныгъэр зыгъэлэпэрэ цыфхэр! Шьотыкълэушгъоджэ, шьукълэуи, тызэгъэу дунаир лэзэгуныгъэ къэгъагъэкълэ тэжыгъэгъэкълэракл!

Къэралыгъоу зэфэшхьафыбэм къарыкълэу лыкълэхэм ямызакъоу цыф мин пчъагъэр зы хэлэжыгъэ мы зэхэсыгъохэр Дунэ Адыгэ Хасэм къежыанлэ

фэхъугъэу ыкли иапэрэ зэфэсэу зылгъытэрэри маклэп. А зэхэсыгъохэм зытэмыгушылэгъэхэ, цызэхамыфыгъэ лэпкъ Іофыгъо къаынагъэми, зытегушылэгъэхэ пстэуми анахъ илхыгъэр хэхэсым ихэку егъэгъотыжыныр ары. Ары зэфэсым цыштыгъэ джэпсальэм лэапсэ фэхъугъэри».

Ятлонэрэ зэфэсыр 1990-рэ илтэсым жьоныгуакълэ и 4-м къыщегъэжыагъэу и 6-м нэс Голландием щекълэуцтыгъэ, ежъ Голландием и Адыгэ хасэ иысымызу. Зэфэсым Къэбэртэе-Бэлкълэу Республикэм щызэхэщягъэх Адыгэ Хасэм ыкли «Родинэм», Търкуем, Германием яхасэхэм, ежъ бысым хасэм яллыкълэхэри зэрэхэтэу, нэбгырэ 61- рэ хэлэжыагъ. Мы зэфэсым, Анкара щылэгъэ зэфэсым щаштэгъэ унашъоу дунэе организацие зэхэщягъэн фаеу къызышылорэм щыдырагъаштэу, 1991-рэ илтэсым ижьоныгуакълэ Дунэ Адыгэ Хасэ зэхэщягъэнэу щырахъу-хъагъ. А мафэр къэдыныгъэ лэпкъ лыкълэхэр 1991-рэ илтэсым Иорданием ячэнэрэу щы-зэлукълэи, ац къыклэлъыкълэу 1991-рэ илтэсым жьоныгуакълэ и 19—20-м, ДАХ-м иапэрэ зэфэс Къэбэртэе-Бэлкълэу Адыгэ Хасэмр обществу «Родинэмр» ябысымызу Налщык ДАХ-р щы-зэхашагъ.

«Зэхэсыгъохэм ахэлэжыагъэх лыкълэхэм ямызакъоу, тилы-шхъэхэр, лэпкъыным цыф гъэ-шылгъэгъэхэр, тилэпкъэгъухэр зыщыпсэурэ хэгъэгъу пстэуми къарыкълэу нэбгырэ мин пчъа-гъэ. Ац къыштымыуцоу зэфэсым къекълэуцтыгъэ цыфыбэр жьоны-гуакълэ и 21-м Налщык ста-дионым цызэлукълэи зэфэшхы-гуагъэх. Тхьэлэлу ашылгъ хэ-кум, лэпкъыным зытэс фэзыгъэ-тлэлыгъэ тилэпкъэгъухэм, узым, гъаблэм игъонэмыс шыл-гъэхэм, хэхэс гъашлэм зэгъу-гъуыгъэхэм джэнтэ агъотыныу... Тхьэлэлу ашылгъ зы тыхъу-жыныу, тыхэку тышылэгъо-жыныу...»

— *Арэу щытми, ДАХ-м программэ, политикэ кыыхыгъэ имылэу бэрэ алоу зэхэтэхы, къатхы. ДАХ-р зыгъэмысэрэр нахыгъэ, зыгуыгъэрэр нахь маклэ мэхъуа?*

— О дэгъу дэдэу ушыгуауэ программэм ипроект «Адыгэ макъэми», «Адыгэ псалъэми» кыызэрэхауыгъэм. Хэхьоныгъэхэр фэшлыгъэу 2003-рэ ильэсым Налшык шыгъэ зэфэсым кыыштэгъэ программэр адыгабзэклэ, урысыбзэклэ, инджылызыбзэклэ зыдэт тхылъыжъыер лъыкломэ язырызэу алэклэдгъэхьагъ. Хасэм и web-сайти ит. Арэу щытми, ори гу зэрэлъыптагъэу, гъэцэклэкло купым щыщхэри зэрэхэтыжъэу а зыр кыыклаотыкыжъы.

Сэ сишлэшлэ, ар кыызэхкыгъэрэр хасэм илофшлагъэхэм, игъэхьагъэхэм зэралъымыплъэхэрэр ары. Арышъ, тиныбджэгъоу Емыж Руслъан зэрилоу, лъэпкъ Иофым нахь пасэу кыфэушыгъэхэр кIэу кыфэушыхэрэм къадэушыжъынхэ фае мэхъу. ДАХ-м игъэцэклэкло куп, ихэса-

кыызэрэддэлънылагъэр, гурылау-хъэр кызыгурылоу Урысыем исыр зэрэмымаклэм инэрыльэгъу гушлуагъу. Тэ цэч хатлхъэрэп: тиенлъыкIэ кызыгурылорэ, Урысые Федерацием хымэм зэрахимылыгъытэрэр зэхэзышлыкырэ хэхэс адыгэхэр зычыпсэрэр кьэралыгъохэмрэ Урысые Федерациемрэ язэфыцытыкIэ зэрагъэдэхъытым язэхыныгъэ зэрагъэлъэшыцтым, гурэ псэрэклэ фэлэжъэцтыхъ.

Мыщ дэжъым пшъэрылэу зыфигъэуцуужъыгъэ пстэури ежъ хасэм ыгъэцэкIэн фаеу зылытэхэрэми, хасэр гъуазэ зэрэхъугъэхэм гу лъымытэу Иофшлагъэм тефэрэ уасэр фэзымышлхэрэми ДАХ-м хасэхэр кыызэрэгъурылорэр проектым кыхэтхынышъ агу кьэдгъэкIыжъын:

«Пстэуми апэу хасэхэр пасэм зэрыцытыгъэм фэдэу непи адыгэмэ яунэшъошI нахьышхъэу зылытэрэр зэрэмымаклэри, ахэр зэрэхъуагъэхэрэри клэгъэтхыгъээн фае. Кыдгъу-

ЫпэкIэ кыызэрэшытлуагъэу, лъэпкъ Иофыгъохэм язэшлохын зипшъэрылгъыр лъэпкъым ыцIэ зыхьырэ тиреспубликэхэр ары, тиреспубликэхэр зыхэхьэрэ Урысые Федерациер ары. Къэра-лыгъо унэшъошIхэр арых... Вла-стыр ары...

Хэхэсхэм яхасэхэр:
Хасэхэм яфитыныгъэхэр зы-цызэхэцэгъэ хэгъэгъухэм арылъ фитыныгъэхэм ялгъытыгъ ыкIу хэку хасэхэм ялэ фитыныгъэхэм нахы бэкIэ нахь макI. Фиты-ныгъэу ялэм елгытыгъэуи ахэр ныдэлъфыбзэм, лъэпкъ культу-рэм якъэхъумэн фэлэжъэцтыхъ. Ау ухэхэсэу улъэпкъын зэрэмы-лъэкIыцтыр къагурылоу хэкум анэгъуи, апи кыфагъэзэн фае. Зэлъэпкъэгъухэр зэрээрэгъо-тыжъыцтыхэм, хэхэсхэр хэкум кыызэрэкIоцтхэм, кыызэрэкIо-жъыцтыхэм, хэкурысхэр зэрэ-рагъэблэгъэцтыхэм фэлэжъэ-цтыхъ. Зычыпсэуэхэр хэгъэгъу-хэмрэ Урысые Федерациемрэ язэфыцытыкIэ нахь дахэ хъу-ным, язэлъыIэс гъэлъэшыным фэлэжъэцтыхъ. Ау хэхэс хасэ-хэр тыхэгъэгъу политикэ кыы-хэгъуыIэхэ хъуцтэп.

Дунэ Адыгэ Хасэр:
Урысыем цызэхэцэгъэ хасэ-хэмрэ хэхэсхэм зэхэцэгъэ хасэ-хэмрэ зэгъахъахы, тиреспубликэ-хэри къадэлъахы, ДАХ-р зэдэгъ-псыгъ. Хэгъэгъухэм яхэгъэгъу кIоцI политикэ хэгъуыIэ, зэригъэза-фэ хъуцтэп. Власть бани ха-хъэ хъуцтэп. Ныдэлъфыбзэр кыызэриухъумэцтым, лъэпкъыр иныдэлъфыбзэкIэ зэгъурыложъэу зэрэхъуцтым, лъэпкъ культу-рэм зыкыызэриIэтыцтым, хэкумрэ хэхэсымрэ зэрээлгыгъэлэсыцт-хэм, хэхэсым ихэку зэрэригъэ-гъотыжъыцтым, ац хэбзэ лъа-псэ фэшлыгъэ зэрэхъуцтым фэ-лэжъэцт. Цыф фитыныгъэ-хэр, лъэпкъ фитыныгъэхэр кыуухъумэцтыхъ. Зэфэшхъаф хэгъэгъуэмэ ащыпсэуэхэр зыло-зэдашIэ, зылэпкъ тызэрэхъу-жъыцтым Иоф дийлэцт. Хэгъэ-гъухэм зэфыцытыкIэ дахэ ялэным, яэкономикэ зыкыIэтыным, ду-нэ мамырым зыкIыгъэкIоцт.

Зыщыдгъэгъуишэ мыхъу-цтыр, хэти орэхъу, хэхэсым хэ-кур егъэгъотыжъыным фэмы-лажъэрэр лъэпкъым зэрэфэмы-шъыпкъэр, лъэпкъыр зыгъэдэхэ-рэ, лъэпкъым ылапсэ зыгъэ-пытэрэ сыдрэ шлагы хэхэсым ихэку егъэгъотыжъыгъэным зэ-рэфэлажъэрэр ары».

— **Хасэм игъэхъагъэхэм нахь хэгъэунэфыкIыгъэу уакъыщы-уцу тшIоугъу.**

— Лъэпкъ Иофыгъохэу зэшло-хыгъэ хъугъэ пстэури хасэм ына-пшIэ тетэгъэхэ фэдэу къашло-мышIынэу джыри зэ кыкIэ-тIотыкыжъын. Хасэм кыIэтырэ Иофыгъохэм язэшлохын ишыкIэ-гъэцт хэбзэ кIуачIи, мылкъуи зэригъотыIэжъын ыгъэкIыштэп. Ау Иофхэр зэрэлъыкIуатэхэрэм тIэкIу шыгъуазэхэм, анэхэр цызымыпхэхэрэм, а пстэуми ДАХ-м, хэгъэгъу хасэхэм ялахъэу хэлъыр ымылэгъун ылгъэкIы-штэп. Гушлуагъор лъэпкъ Иофы-гъохэм язэшлохын хасэхэм яла-хъэу хэлъыр мафэ тешIэмэ адрэ мафэм нахь макIэ зэрэхъуэр ары. Хасэр тимышыкIэгъэжэ зыхъукIэ ары хасэм ипшъэрыл пстэури ыгъэцэкIагъэ зыхъу-цтыр.

Нахь хэгъэунэфыкIыгъэхэр джыри къэатымыпчыхъэзэ те-жугъэгъушыс:

Ильэс тIокIыкIэ узэкIэлэ-бэжымэ

— Цыф кызырыкIохэр хэ-сэгъэкIышъ, тигъэсагъэхэм, Iэ-шъхьэтетхэм мымаклэу ахэтыгъ хэхэс ткъошхэм апае мэкъэ лъа-гэкIэ «сыда кызыкIэкIожьышт-хэр» зылохэрэр.

— Непэ ыгу илгъы, ар зыми нафэу кыIожьын ылгъэкIыштэп, кьэзылорэр пьут зэрехъулэшт-ми Iо хэлъэп.

— Адыгэхэм шгыгъо-шIэжэ мэфэ закъор ары зэдыхэдгъэунэ-фыкIэу тIагъэр.

— Непэ адыгэу дунаим щит-экъухьагъэм тызэдигъэгумэкIэу, тызэдигъэгъушIоу, тызэлъыгъэ-Iэсэу, тыгъухэм ятео макъэ зэхы-тигъэхэу мэфиплI тIлэ хъугъэ. Шыгъо-шIэжэ мафэр, хэку кьэ-гъэзэжъым имэфэкI, адыгабзэм-рэ адыгэ тхыбзэмрэ ямэфэкI, ады-гэ ныпым (быракъым) имэфэкI.

— Фестивальхэм, мэфэкI зэ-хахьэхэм, зэкIэлъыкIохэм япчъа-гъэ зынэсыгъэр кьэшIэгъуай.

— Тигъэзетхэр, тирадиохэр, тителевидение ИнтернеткIэ зэрэ-дунаеу алгъэлэсыхъ.

— Хэгъэгъу зэфэшхъафмэ ащыпсэуэхэрэри зэрэхэтыжъэу, ИнтернеткIэ зэфатхэрэ, зэдэгъу-щылэрэ ныбжыкIэхэм, мафэ кьэс пIоми хъунэу, къахэхъо.

Егъушысэрэм ежъымы зэ-хъокIыныгъэшIухэм ахигъэхъон ылгъэкIышт... Ау «мыхэр ДАХ-р арэп зышлушлагъэр» кьэзылонхэри кыкыокIын ылгъэ-кIыштышъ, ахэм апае джыри кыыхэдгъэхъон:

— УФ-м хэгъэгъогу паспорт зэраритырым фэгъэхыгъэ иха-бзэу (закон о гражданстве) 1992-рэ ильэсым кIуачIэ илэ хъуи, 2000-рэ ильэсым зэбла-хъужыгъэм, хэгъэгъоу узщы-псэуэрэм ушыпсэу УФ-м ихэ-гъэгъогу ухъуным ифитыныгъэ кытыштыгъ. Апэрэ законом ип-роект адыгэхэр кыыхуыбтэ-цтыгъэп. ДАХ-р дэлажы адыгэ-хэр кыыхуыбтэу зэхъокIыныгъэ фаригъэшIын ылгъэкIыгъ.

— Урысые пачыхьагъум адыгэхэм лъэпкъ гъэкIод зао къазэрэришIылагъэр, хэгъэгъум пэлэпчэ зэришIыгъэхэр Къэбэр-тэе-Бэлъкыар республикэ парла-ментым тIогъогогъо, Адыгеим зэ, ОНН-м щэгъогогъо кыри-гъэштагъ. 1997-м ДАХ-м игене-ральнэ секретарь ООН-м такы-кыи 5 тыхьымакIагъом кыыш-тегушылагъ.

— Хэкум кьэзыгъэзэжырэмэ афэгъэхыгъэ законыр Адыгэ Республикэм 1997-рэ ильэсым, Къэбэртэе-Бэлъкыарым 2000-рэ ильэсым ашаригъэштагъ.

— 1994-м зыкIэдэгъуэ «Фэ-сыжъапщи» фондур 1997-м зэ-хэцагъэ хъугъэ. Фондым Юго-славием къырашъыжыгъэ адыгэ-хэм ахэхъэгъэ лъыкIохэм апэлу-хъэгъэ ахышэр ытыгъ, «Мэфэ-хьаблэ» — хэхэсыгъэхэу кьэ-кIожыгъэхэм яапэрэ къуаджэ ипроект аригъэшIыгъ, унэ ны-къошIхэр аухыжъынхэм шы-гъугъэу хабзэм ригыжыгъ.

— «Заор къежъагъэти, кьэ-кIожыгъэхэр» зыфагъэлурэ Югославием щыпсэуштыгъэ тилъэпкъэгъухэм якъэщэжъын джыри ДАХ-р зэхэцагъэ мы-хъугъэу ригъэжыгъ, апэрэ зэфэ-сым яллыкIо кыыригъэблэгъэ-гъагъ. (ЛIыкIоу кьэкIогъэгъэ Цэй Адам непэ Мэфэхьаблэ щэ-псэу). Хасэм илгъэлукIэ апэрэ Президентэу Джарымэ Аслъан

апэрэ тхыгъэр 1993-рэ ильэсым федеральнэ IэкIыб хэгъэгъу Иоф-хэмкIэ министрэу Козыревым фитхыгъагъ.

Хэхэс адыгэхэм Иоф адэзы-шIэрэ, хэкум кьэзыгъэзэжы-гъэхэм Iэпылэгъу афэхъурэ Ко-митет тIлэ хъугъэ. Министерствэ-хэм хэхэсхэм, хэхэс ткъошхэм зэрадэлэжъэштхэм япрограммэ-хэм ахагъэуцо.

Адыгэ бизнесменхэм, Iэзакло-хэм дунэе зэлукIэхэр ашIых, ти-къэралыгъо университетхэм ашеджэрэ хэхэс адыгэ ныбжы-кIэхэм япчъагъэ ильэс кьэс на-хьыбэ мэхъу.

— УФ-м изаконэу IэкIыб кьэ-ралыгъохэм ащыпсэурэ тыхэгъэ-гогъухэм афэгъэхыгъэм фа-шIыгъэ хэхьоныгъэ дэгъухэм ДАХ-м илахь мымаклэ хэлъ.

— Олимпиадэ джэгунхэу Шъачэ шыIэштхэм адыгэхэр зэрэчIыдэлъф лъэпкъыр кыыхэ-щэу зэрэхэлэжъэштхэм, 2008-рэ ильэсым, хылушъом шыIэгъэ исовет зэлукIэ кыщегъэжъагъэу ДАХ-м, Иоф дешIэ.

— Иофшлагъэу шыIэ пстэури къэтпчъымэ, тхылъы хъуштышъ, ащ тыкышыуцун.

— **УзегунышэсэкIэ умыгъэ-шIэгъон ылгъэкIырэн. Шъып-къэмкIэ, дэхэкIай гъэхъагъэу ДАХ-м ышIыгъэр. Адэ ригъа-жыи, джыри кыдэмыхъугъэ цыIэбэ?**

— ЩымыIэ хъуна... Мы къэт-пчъыгъэхэри джыри лгыгъэ-кIотэгъэнхэ, нахьышлу шIыгъэн-хэ фае. Ау адыгэхэр ежъ яны-дэлъфыбзэкIэ зэгъурыложэ хъу-ным ылгъэныкIэкIэ кыддэхъу-гъэм сигъэразэрэп. ДиалектитIум язэфэдэ макъэхэр зэфэдэ тхэпкъ-кIэ кьэгъэлъэгъогъэныр джыри тфызэшIокIыгъэгон.

ТапэкIэ зэфэдэ макъэхэр зэфэ-дэу тхыгъэнхэ, хэти литература-бзэкIэ тызэджэрэ ежъ Iуль ди-алектымкIэ кызыгушIыкIэ адыгэ пстэуми къагурыло хъу-ным Иоф дэшIэгъэн, зэлэпкъэ-гъухэр адыгабзэкIэ зэгъурылохэ зыхъукIэ, зы литературабзэ кы-хэхыгъэным зэпымыоу, чанэу Иоф дэшIэгъэн фае.

Урысые Федерациеми, тирес-публикэхэми лъэпкъ Иофыгъо-хэмрэ хэхэс лъэпкъэгъухэмрэ Иоф адэзышIэшт министерствэ зэрэащызхашэцтым дэлэжъэ-гъэн фае.

Тилъэпкъ Иофыгъохэр зэшло-хыгъэхэ хъунымкIэ анахь зи-шлуагъэ кьэкIоцтыр спутник ра-дио-телевидениеиер арышъ, ар чэчи мафи типкIыхъэ хэтын, чэчи мафи тыдэлэжъэн фае. Мыщ дэжъым Урысые Федера-цием хэхэс адыгэм иныдэлъфы-бзэкIэ лгъыIэсымэ ежъ ишлуа-гъэу хэлъыр кыызэрэгъурымы-лорэр зэрэгъэшIагъорэр кыы-кIэсымыгъэтхьын, федеральнэ Iэшъхьэтетхэм «мы дунаим кыы-шыхъухэрэм шъуащыгуауэзэба, тыдэ шъуплэра?» упчIэр ясы-мытын слгъэкIыштэп.

НэмыкI упчIаби къэуцу. Ахэ-ри, фэшъафэу зэшлуиных фэе Иофыгъо пстэури, лъэпкъыр зэ-рэфаем фэдэу зэшлохыгъахэу, «Хасэм сыд едгъашIэмэ хъун?» зыщытIошт, тызщызэупчIы-жъышт лъэхъаным бэдэдэ темышIэу Тхьэм тынегъэс.

— **Шъуигъухэлъхэр кыыжъу-дэхъунхэу шъуфэсIо.**

— Тхьэуегъэпсэу.

Дэгъушылагъэр
ЕМТИЛГЪ Нурбий.

НАХЬЫԾ

шхъхэ хэт хэсэ лъыкIохэм зэлукIэхэм зыщатэгъушыIэхэрэр, къаштэгъэ унашъохэр зилыкIохэ хасэм хэтхэм, хэгъэгъоу зыщы-псэуэхэрэм тэрэзу ащалъагъэлэ-сырэн. ДАХ-м хэт хасэхэм яна-хьыбэм джыри зэфэсым хэса-шъхьэр зышыхидзыкIэ, кыкIэ-лъыкIошт зэфэсым нэс яИоф аухыгъэу алыгъэ. Ау ДАХ-р зы-гъэмысэхэрэм анахь хэуктоны-гъэ инэу ашIырэр хасэм игъэ-псыкIэ кызыгурагъэлэоным, пшъэрылэу зыфигъэуцуужы-гъэхэр ыгъэцэкIэгъэ-ымыгъэцэ-кIагъэм пымылгъэхэу, фэукIо-чIышт-фэмыукIочIыштыр кыы-дамылгъэу, ежъхэм апэ ашIырэ лъэпкъ Иофыгъохэр ыгъэцэкIэнхэ фаеу зэралыгътэрэр ары. Зым ха-сэр кьэралыгъо фэдэу кышхъу, адрэр партиехэм зэшлохыгуае афэхъушт ИофхэмкIэ щэгъуыи.

— **ЗэрэхъурэмкIэ, о ха-сэм игъэхъагъэхэр мымаклэу олгытэ.**

— Ары дэд. Хасэм анахь гъэ-хэгъэ инэу илэр ильэс тIокIым зэрээхэмызыгъэр, ылгъэ зэри-гъэпыгъэрэр ары. Зэфэмыдэ гъэ-псыкIэ зилэ, зэфэмыдэ хабзэхэр зэрылгъ хэгъэгъухэм ащызэхэ-щэгъэ хасэхэр зыкыуиубытэнхэ ылгъэкIыгъ. Зыфыхыжыгъэ гъогум, лъэпкъ Иофыгъом гуры-луакIэу фыриIэр ары ар кьыдэ-зыгъэхъугъэр.

— **Арэу олгытэмэ ДАХ-м игурылуакIи игугъу кэпшIыгъа-гъэмэ дэгъугъэ.**

— Хасэр зыфэпсэурэр хэхэ-сым ихэку егъэгъотыжъыгъэныр арыми, ар ильэс зауэлэклэ зэшлопхын зэрэмылгъэкIыштыр гурылогъуаеп. Арышъ, гурылуа-кIэр программэм ипроект мары чIыплэ зэрэщиубытыгъэр: «**КIэ-кIэу ыкIу шъхьэихыгъэу кэ-тIонышъ, зы хэгъэгъушхо ты-хъужыныр арэп тызыфэлэ-жъагъэри, тызыфэлэжъээн фа-ери. Зэфэшхъаф хэгъэгъуэмэ ащыпсэурэ зы лъэпкъ тыхъу-жъыныр ары.**

Косовэ адыгэмэ якъэцэ-жъынкIэ Урысые Федерациер

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и депутатэу, Дунэ Адыгэ Хасэм итхьаматэ игуадзэу, зэлъашлэрэ бизнесменэу, лъэпкъ Иофым ыгукуачи имылыкуи хильхъэзэ фэлэжьэрэ Клармыт Мухьдинэ кызыхъэхъуыгъэ, лпыккым зыщыуцогъэ я 80-рэ илъэсхэм адыгэ Иофым уасэ илагъэп. Урысыбзэр дэгъоу зышлэу, ар кызылутэ-кыурэм къоджэ клалэхэр ехъуапсэщтыгъэх. Етлани Инэм ущеджагъэу ащ ущэпсэумэ, уищыклэгъагъэп. Краснодарэу апшэрэ еджаплэр кызыщыу-ухыгъэми адыгабзэр умышлэми, адыгагъэр пхэ-мылми дэгъоу къэуухын плъэкыщтыгъ.

Мухьдинэ янэ Инэм дэт сы-мэджджымы иврач шхъэлагъ, яти шхъэклафэ зыфашлэрэ цыфыгъ. Зыми щымыклэу къэтэджджыгъэ клал. Ау «гъучл кьалэ зилэр гъучл мастэ щэклэ» зэралоу клэлэ ныхъжыклэр ыгу-клэ ренэу зыгорэм щыклэ-щтыгъ.

Я 80-рэ илъэсхэм Красно-дар дэт мэкумэщ институтым

дэгъу фэхъугъэх, ахэм ямэ-хъанэ непэ тэгъэщыкълуми, пэ-щэныгъэ Иофым нахь фэлэза-гъэх.

Зэхъоклыныгъэу хэгъэгум щыкълуагъэм цыфыбэ риутэ-кыгъ, ащ ихыор кыхэмыкы-жышхъугъэхэри къэхъугъэх. Ау Мухьдинэ псынклэу кыгуры-луагъ ор-орэу пшхъэ птыгъы-жыын зэрэфаер. Иофшлэлэхэр

ыпшэзэ рельхъажы. Мухьди-нэ сыдрэ лъэныкыокли ипшэ-дэклыжэ дэгъоу кыгуырэлэ. Иунагъокли, Иофшлэн зэриты-гъэу фэлажэхэрэмкли, клэлэ-цыкълу купышхоу ыугъоигъэм

— Непэ силэр зэклэ силэу де-путатэу сыхадзыгъ. Арышъ, депутатэу сыхадзынымклэ си-мылкъу ишлуагъэ къэклогъэн ылэкышът. Ау сызэрэдепута-тым пае силэр згъотыгъэп, — ело ащ. Клэлэ лушым сыдрэ уп-чи джэуап тэрэз фыри. Гу-щылэм пае, непэ мылкъу зилэ пстэури депутат хъунэу фый. Мылъкушхо зыгъэзеклорэ цы-фым Иофшхо ешлэ, уахъти илэп зэхэсыгъом клоньшъ, законыр апэрэ, ятлонэрэ, ящэнэрэ еджэ-гъухэм ащызэхифынэу, етланэ ыштэнэу. Арэу щытми, депу-татынэу фый. Ащ егушсысэу кыхэклымэ сеупчылэ.

— Шыпкъэ, ышхъэклэ де-путатыгъор кызыфигъэфедэу парламентым хэтыр маклэп, — ело ащ. — Непэ мылкъу зилэу щылэр бэ. Ау ахъщэ уилэклэ, къэралыгъор зэбгъэфэн плъэ-кышътэп, уимылыкуи зыми

адыгэ клэлабэ шеджджыгъ. Мухьдинэ ахэм акырышлэ-щтыгъ, къэзыуцухъэрэ адыгэ дунаим хъхъухъэрэ хъугъэ-шлэ-гъэхэр дэгъоу кыгурыло-щтыгъ. Лъэпкым члэнагъэ зэ-ришлэрэр клэлэ ныхъжыклэм зехишлэщт. Адыгэ клалэу ин-ститутым члэсхэр зэхэхъщты-гъэх, къэзэрэгъэгъунэщтыгъэх, къэшъокло купхэр зэхашъщты-гъэх. Мухьдинэ ахэм зэклэм апэ итыгъ. Лъэпкъ цыкълур лъэп-кышхоу зыхэсым хэмыкло-клэным пае зыгорэ шлэгъэн зэ-рэфар ыгу икыштыгъэп. Ау а лъэхъанэу зэклэри дэгъоу зы-шалъыгъэщтыгъэм лъэпкъ Ио-фым утегушылэныр емыкълу щытыгъ. Ау плорэ закъор ары-мырэу, пшлэн зэрэфар клэлэ чаным дэгъоу кыгурыло-щтыгъ.

Краснодар дэт мэкумэщ ин-ститутым псэолъэшлынымклэ ифакультет кыухи, Инэм кол-хозэу «Дружбэм» Иофшлэныр щыригъэжыагъ. Зы илъэсрэ ащ щылэжыагъэу комсомо-лым ирайком секретарэу ащ-жы. Етланэ партием ирай-ком идеологиемклэ секрета-рэу рагъэблагъэ. Цыфхэр зэ-хэщэн, гъэдэлон Иофымклэ ком-сомолри партиери ащ «школ»

зызэхэзыхэм, сатыур ары уры-щылэнэу а лъэхъаным къэнэ-гъагъэр. Клалэм ащ зыфигъэ-загъ. Непэ Мухьдинэ ифирмэу «Нэфклэ» зэджагъэм тучан пчъагъэ кыхеубыгъ, ахэм нэб-гыри 100-м ехъумэ Иоф ашашлэ. Адрэ «сыадыгъ» зылорэмэ афэ-мыдэу, имылыку хильхъэзэ адыгэ Иофым ар фэлажэ. Ащ ишыхъат клэлэщыкълу коллек-тивэу зехищи, «Нэф» зыфиу-сыгъэр.

Нэбгырэ мин 20 фэдизэу Инэм щыпсэурэм щыщэу мини 6 — 7-р адыгъэх. Ахэм ащыщ-хэр дунаим зехыжыыхэклэ зы-далъхъашт къэхалхэр Ыгъэкл дэдэ «перестройкэм» игъом хъугъагъэ. Мухьдинэ поселкэр кыкълухы, цыфхэр кыугъо-игъэх, къэхалхэм изытет тегу-щылагъэх. Ащ Иоф щызышлэ-щтым лэжъапклэ фигъэуцугъ, къэхалхэр къашыхъагъ. Мухь-динэ ишлушлэ Иофшлэн ар егъэ-жъаплэ фэхъугъ.

Ау клалэм къэшъокло куп зэ-хищэнэу фэягъ, ащ ежъ иса-бийхэри хэтыхэмэ шлоигъуагъ. Кышхъохэр языгъэшлэщтырэ пшынаомрэ ыштагъэх, ахэм ежъ иахъщэ щыщ лэжъапклэ афигъэуцугъ. Коллективым «Нэфклэ» еджагъ. А гушылэр

атетхагъэу футболкэхэр клалэ-хэми пшъашхъэхэми афаригъэ-дыгъэх.

«Нэфым» кыхахъэрэм ипчъа-гъэ хахъозэ джы 200-м нэсыгъ. Мы коллективыр зыщылэм кышхъэжыагъэу нэбгырэ мин фэдизмэ зыщагъэсагъ. Ныб-жыкълэхэр клубым къаглохэу, къэшъо къодыехэу щытэп. Адыгэ къашхъомклэ ахэр адыга-бзэм, адыгэ шэн-зэхэтыклэхэм апэблагъэ мэхъух. Ныбжыкълэ-хэу «Нэфым» хэтхэр лэдэб ахэ-лэу джэгухэм къашъэбхъ, адыгэ шэн-хабзэхэр зэрахъэх, лъэпкъ зэхашлэ ялэу къэтэджджы. А зэпстэуми Мухьдинэ мэхъа-нэшхо ареты. «Нэфым» хэты-гъэм е хэтым адыгэгу илэу къэ-тэджджы, коллективыр «лъэпкъ еджаплэ» фэхъу. Ныбжыкълэ-хэм Мухьдинэ шлуклэ агу кы-нэшт, ахэм зэклэм Мухьдинэ лүклэгъэ мафэ зэрафэхъуштым сицыхъэ телъ. Лъэпкъ зэхашлэм имэшлуагъэ «Нэфым» хэтыгъэ пэпчъ кызырэхэнэщтым, иса-бийхэм ар зэрахилъхъащтым ащ кълуагъэ кыреты.

Мухьдинэ адыгэхэр зыщы-псэурэ къэралыгъохэу Тырку-ем, Сирием, Иорданием, Из-раиль илъэс кьэс клэлэщыкълу-хэр ешхъ. Мафэ кьэс зыдэщы-лэщтхэр, зылүклэщтхэр гъэнэ-фагъэх. Концертхэм ямызакъоу клэлэеджаклохэр ялэгъухэм алоклэх, адыгэ унагъохэм арэ-сых. Ныбжыкълэхэр зэпэбла-гъэ мэхъух. Ежъ зэрилъытэ-рэмклэ, мыщ фэдэ Иофхъабзэ-хэм адыгэу лэклэбым щылэ-хэмклэ мэхъанэшхо ял. Ныб-жыкълэу адыгэ члыгужыым егъашлэм кьэмыкълуагъэу, ти-щылэклэ-псэуклэ зымылгъэгу-гъэм Адыгеим иллыкълу твор-ческэ купэу клорэр культу-рэм изехэкълэ къодыеп, адыгэ члыгужыым итамыгъэ мэхъу. Къэралыгъо псау зыдэлэжъэн фэе Иофыгъор изакъоу клалэм

кли, лэклэб къэралхэм ащы-псэурэ адыгэхэу къежэхэрэм-кли, «Нэфым» игъусэу культу-рэм, наукэм, журналистикэм ялофшлэхэу зыдишхэрэмкли пшъэдэклыжыэу илэр щыгъу-пшэрэп. Ахэм «мылкъу кы-шхъуэзгъэклэуади шхъуэсша-гъэмэ хъугъэ» ымылоу агу кы-зэрэдишхэщтым, Иофым зэрэ-фищэщхэм пылгъ.

Непэ клалэр Иофыгуагъэ-мэ агъэгумэклы. Ахэм ащыщ

еджаплэхэм адыгэбзэ урокэу ачлэлым ипчъагъэ нахъыбэ шлыгъэныр, Адыгеим икьа-лэхэу е нэмыкълэрэ псэуплэ-хэу урысыр кызыбэкълыхэрэм (Инэм, Яблоневскэр, Мые-кьуапэ, Адыгэкьалэ) клэлэщы-кълу ыгъыплэхэм адыгэ группэ-хэр къашызэлухыгъэнхэр. Ти-сабийхэр еплъынхэ алъэклэнуэ телеканал щылэнэу ыкли нэ-мыкълэхэр. Клалэм щытхъу кы-зыфыхъыжыныу арэп, а Иофы-гъохэм язэшлохын ышхъэкклэ хэлэжыщт, ыкълуагъэ имылыкуи хильхъащт.

Илъэс зытфыхыклэ узэкклэ-бэжыымэ Мухьдинэ сеупчылэ-гъагъ Иофэу зыпылымклэ зэрэ-депутатым ишлуагъэ къагломэ. Иеплыкълэхэр непи зэблихъу-гъэхэп.

кыгъэгъунэщтэп. Арышъ, зэ-клэри депутатэу фый. Адыге-им изакъоп, ар зэрэ Урысыеуи щыхабз. Шыпкъэ, непэ пащэр депутатэу дэгъу, ау ар цыф-мэ ялоф егъэгумэклымэ, нахь дэгъужы.

Дунэ Адыгэ Хасэм хэтын фаер лъэпкыым фэгумэклырэ цыфэу игушхысэ купым кы-хильхъан ыкли пхыригъэклын зылэкълэрэр ары. Ар етланэ ылорэ къодыеу щымытэу ежъ фэлэжыщтыр ышлэ зыхъуклэ, нахъышлужых, ар цыфхэмклэ щысэ дэгъу хъушът. Ащ фэд Клармыт Мухьдинэ. Адыгэхэм «шлу шлэ псым хадз» ало. Зэ-горэм ащ кызырэгъэгъэжы-штыр кыдалыгътэзэ...

СИХЪУ Гошпагъу.

ДАХ-м итыгъуасэрэ инепэрэ

1950-рэ ильэсхэм якIууххэм, 1960-рэ ильэсхэм яублэгъухэм Москва кышчызIуахыгъагъ «Хэку» згохъаныгъэр. Ащ икIу-тамэхэр республикэ заулэм ащы-зэхащэгъагъэх, ахэм ащышчыгъ Къэбэртэе-Бэлыкъарыри. А зго-хъаныгъэм мэхъанэшхо илагъ хымэ къралыгъохэм ащыпсэу-хэрэ адыгэхэмрэ тятжэхэм ячы-налгэ исхэмрэ зэрэгъотыжыны-хэмкIэ. Хэхэс адыгэхэм ялIыкIо-хэр зэлыкIохэу фежыагъэх. Ти-лэпкыгъухэм алэклахэ хуыгъа-гъэх адыгабзэкIэ кыдэкIырэ тхылъхэмрэ журналхэмрэ. ЕтIанэ Иорданиерэ Сириерэ, бужы-кIэ Тыркуем якIэлэ-гъуалэхэм амал яIэ хуыгъэ Къэбэртэе-Бэ-лыкъарыри Адыгеимрэ яапшэрэ еджапIэхэм ащеджэнхэу.

1985-рэ ильэсым СССР-м кышчыхуыгъэ зэхьокIыныгъэм хымэ чынальэр псэупIэ зыфэ-хуыгъэ тилэпкыгъухэр тыжъ хэкум кызырэкIожышхт гъогур афызIуихыгъ.

1989-рэ ильэсым адыгэхэр ерышэу буж ихъагъэх дунэе по-литикэм, общественнэ згохъа-ныгъэхэр зэхэщэгъэнхэм. Ащ фэдэ Iофым кIэщакIо фэхъуыгъэ Голландиерэ ФРГ-мрэ ащы-псэурэ адыгэхэр, ахэм язэхэщэ-кIуагъэх Хьаткьо (Фатхы) Рэ-джэбрэ Едыдж (Озбек) Батрайрэ.

1980 — 1990-рэ ильэсхэм Со-

ветскэ Союзыми, нэмыкIырэ хымэ къралыгъохэми ащыкIо-гъэ общественнэ-политическэ зэхьокIыныгъэхэм кьадэкIуагъ адыгэ лэпкыым иадыгагъэр, культурэр, нидэлъфыбзэр зэгу-рыгъэложыгъэным, къэухумэ-гъэным фэгъэхьыгъэ гупшысэр. Къэбэртэе-Бэлыкъарым, Адыге-им, Къэрэщэе-Щэрджэсым, Шапсыгъэм, Абхъазым лэпкъэ движенихэр ащызэхащэх, зэ-кIэми апэу Адыгэ Хасэхэр зэха-щэх. Ахэм пшъэрылъ шъхьалэу зыфагъэуцужыкырэр ялэпкыгъ-гъухэр кыныгъоу зыхэтхэр Iэ-шъхэтетхэм алъагъэIэсыныр ары, къэзыгъэзэжыкыхэрэм ядэф-тэрхэр (документхэр) нахь псын-кIэу зэшIохыгъэнымкIэ, псэупIэ ягъэгъотыгъэнымкIэ, IэнатIэ-IофшIапIэкIэ зыфэныкIохэр алэ-кIэгъэхьэгъэнхэмкIэ аделэнхэу игъоу афалгъэгъу.

1990-рэ ильэсым жьоныгъо-кIэ мазэм и 4 — 5-м Амстердам пэблэгъэ кьоджэ цIыкIоу Ден Алердыик апэрэ конференциер шылагъ. Адыгэхэр зэкIэ зыхэт конгрессыр зэхэщэгъэным иIофи тегушылагъэх. 1991-рэ ильэсым жьоныгъокIэ мазэм и 19 — 20-м Налшык шылагъ а конфе-ренциешхор. Ащ хэтыгъэх Тыр-куем, Сирием, Иорданием, США-м къарыкIыгъэ тилэп-кыгъухэр, Къэбэртэе-Бэлыкъа-

рым, Къэрэщэе-Щэрджэсым, Адыгеим, Шапсыгъэм, Абхъазым ялIыкIохэр.

А конгрессым унашго ша-шIыгъ Дунэе Адыгэ Хасэ зэха-щэнэу ыкIи ДАХ-м и Устав ша-штагъ. Ащ ыпкъ кыкIэу конг-рессыр Дунэе Адыгэ Хасэм иор-ган шъхьалэ хуыгъэ, ар ильэси-щым зэ зэIокIэ. Ащ ДАХ-м и Президент шыхадзы. ГъэцэкIэ-кIо комитетым хэтышхтэр ша-гъэнафэх, Совети зэгурагъаIо.

Ащ кышхегъэжыагъэу кон-гресси 8 шылагъ: апэрэ — 1991-рэ ильэс; ятIонэрэ — 1993-рэ ильэс (Мыекъуапэ);

ящэнэрэ — 1996-рэ ильэс (Щэрджэскъал); яплIэнэрэ — 1998-рэ ильэс (Краснодар); ятIонэрэ — 2000-рэ ильэс; яхэ-нэрэ — 2003-рэ ильэс (Нал-шык); яблэнэрэ — 2006-рэ ильэс (Стамбул); яенэрэ — 2009-рэ ильэс (Мыекъуапэ).

1991-рэ ильэсым кышхегъэ-жыагъэу ДАХ-м и Президентэу шытыгъэх Къалмыкь Юрэ, Шъхьэлэхьо Абубэчыр, Акъ-башъ Борис, Нэфышъ Заурбий, Дзэмыхъ Къасболэт, Ажъахьо Къаншъаубый.

ДАХ-м ипшъэрылъ

шъхьалэхэр

Дунэе Адыгэ Хасэм ипшъэ-рылъ шъхьалэхэм ащышхэр:

— адыгэ лэпкыым ибай-ныгъэрэ икультурэрэ гъэкIэ-жыгъэнхэм, хэхъоныгъэ ягъэ-шIыгъэным ауэс ит адыгэ общественнэ объединение-хэм — ДАХ-м кызылIуыбы-тыхэрэм — акIуачIэхэр зэ-хэуэгоегъэнхэр, лэпкы хаб-змрэ адыгагъэмрэ къэуху-мэгъэнхэр, адыгэхэм ята-рихэ зтегъэуцожыгъэныр;

— лэпкыым ыпашъхэ ит экономика, социальнэ, культурэ, дин Iофыгъохэм язэшIохын дэлэжыгъэныр;

— хымэ къралхэм ащи-тэкъухъэгъэ адыгэхэм тя-тэжсхэм ячIыгуыжъ кыды-ряIэ зэхъыныгъэм тапэкIи нахь зегъэуэжыгъэныр;

— хэхэсхэр тичIыгуыжъ кьещэлIэжыгъэныхэм кы-ныгъоу пылхэм урысые за-конодательствэм кызыр-игъэуцурэм тетэу хэкIы-пIэхэр кьафэгъотыгъэныр;

— Дунэе Адыгэ Хасэм хэтхэм яэкономикэ, соци-альнэ фитыныгъэхэр къэ-ухуымэгъэнхэр;

— лэпкы зэныбджэгъу-ныгъэр, зэгурыIоныгъэр, ма-мырныгъэр нахь гъэпытэ-гъэнхэм кIуачIэу шыIэмкIэ фэлэжыгъэныр.

1991-рэ ильэсым апэ шыIэ-гъэ конгрессым щегъэжыагъэу 2008-рэ ильэсым нэс ДАХ-м ыльэкI кыгъэнагъэп грузин-абхъаз зэпуцужыныгъэр гъэ-уцугъэнымкIэ. Чыгуыжым къэ-зыгъэзэжыкынэу гухэлъ зышIыгъэ тилэпкыгъэу пстэуми IэпыIэ-гъу афэхъуыгъэным непи ДАХ-м мэхъанэшхо реты.

Репатриантхэм афэгъэхьыгъэ законыр Адыгэ Республикэм кызырэшхатIагъэм мэхъанэшхо иI. Урысыем игражданствэ кы-дэхыгъэным иIофи нахь тынчы шыгъэным ДАХ-р буж ит.

ДЗЭМЫХЪ Къасболэт. Тарихълэжъ, профессор, 2006 — 2009-рэ ильэсхэм ДАХ-м и Президентэу шытыгъ.

Лэпкыым кырыкIоштым хэти ыгъэгумэкIын фае

Дунэе Адыгэ Хасэм ипшъэрылъ шъхьалэхэм зэу ащышхэрэ зэрэдунаеу итэкъухъэгъэ адыгэхэмрэ Хэкужым шыпсэухэмрэ зэрипхынхэр, зери-гъэшIэнхэр, зы Iоф аригъэлэжыныр. Зызэхэ-щэгъэм кышхегъэжыагъэу ДАХ-м цIыф цIэрыIо макIэп хэтыгъэр. ЫкIи хэти зыпылгыгъэр, непи зыфэлажыкыхэрэр адыгэ лэпкыым инеушырэ мафэ нахьышIу зышIын зылэкIышхт IофышIухэр зехъэгъэнхэр, лэпкы Iофыр ыпэкIэ лыгъэкIо-тэгъэныр ары.

НепэкIэ Хэсэшхом илэжыгъэ зилахышIу хэзышIыкыхэрэм, нахьыжъхэм кыражыжыгъэ IофышIухэр чанэу лызыгъэ-кIуатэхэрэм, мы организацием ыпашъхэ ит пшъэрылхэр зи-шъыпкыу зыгъэцакIэхэрэм ащышх ДАХ-м джыдэдэм игъэ-

цэкIэкIо куп хэтэу, Къэрэщэе-Щэрджэ Республикэм и Парла-мент идепутатэу Аслъэнэ Алий.

Адыгэ лэпкыым кырыкIуа-гъэм, ащ инеушырэ мафэ зыфэдэ хуышхт лэпкыу агъэгумэкIырэ кIалэр 2004-рэ ильэсым икьоджэ гупсэу Адыгэхьаблэ и Хасэ,

етIанэ район Хасэм ятхьама-тэу хадзы, нэужым республикэ Адыгэ Хасэм и Совет хагъахэ. Джащ кышхегъэжыагъэу Ас-лъэнэ Алий лэпкыым фэлэ-жъэныр нэмыкI Iофхэм сы-дигъуи апэ ригъэшъыгъэ кы-рэкIо.

ДАХ-м ия VII-рэ Зэфэсэу 2006-рэ ильэсым Стамбул шы-кIуагъэм тиреспубликэ ыцIэкIэ Алий хэлэжыагъ. Ащ дэжыи адыгэлI ныбжыкIэр кызыхэ-кIыгъэ лэпкыым, ащ кыры-кIоштым лэпкыу зэрагъэгумэ-кIырэр кьэнэфагъ.

ДАХ-м ыпашъхэ ит пшъэ-рылхэм язэшIохын Алий ыкIуачIи иакыли кызырихъэу хэлэжэ, лэпкы Iофыгъохэу апэ игъэшъыгъэн фаехэм сыдигъуи гу альетэ. ГушыIэкIэ кьэлэгъэ кьодыеу арымырэу, лэпкы шэн-хабзэхэм якъэухумэнкIэ, кыт-кIэхъухэрэ ныбжыкIэхэр ащ хэгъэлэжыгъэнхэмкIэ Аслъэнэ Алий бэ ышIэрэр. ГушыIэм пае, адыгэ джэгухэр тиреспубликэ шырегъэкIокIыгъэнхэм иIоф кьэлэтыжыгъэным ар кIэщакIо фэхъуыгъ. Ащ етIани кыхэзэгъэ-хъожыкы сшIоигъу тилэпкы кы-декIокIырэ хэбзэшIухэр кызы-тегъэнэжыгъэнхэм, ахэм ате-тэу ныбжыкIэхэр пIугъэнхэм ишыпкыу Алий зэрапылхэр.

ГъэцэкIэкIо купэу мы кIалэр непэ зыхэтым ыпашъхэ пшъэ-рылхышхохэр зэритхэр кьэлэ-гъэн фае. Дунаим щитэкъухъагъэ хуыгъэ адыгэхэр ахэм зэрапхык, IэпыIэгъу афэхъунхэ зэралгэ-

кIышхт амалхэм алъэхъух, пэры-охъоу кыкыкIыкIэхэрэмкIэ хэ-кIыпIэ кьагъоты. ГушыIэм пае, Хэкужым шыпсэурэ адыгэхэм-рэ хэхэсхэмрэ зэлылэсынхэмкIэ Алий Iофышхо ышIагъ. IэкIыб къралыгъохэм арыс адыгэ ныб-жыкIэхэр Къэрэщэе-Щэрджэ-сым кьаклохэ зэрэхъуыгъэм ащ илахышIу хэлъ.

— IэкIыб къралыгъохэм ащыпсэурэ тилэпкыгъухэмрэ Хэкужым исхэмрэ нахьыбэрэ тызэхэхэ кьэс нахьышIу, ащ тизэпхыныгъэ нахь ыгъэпытэщт, тызэригъэуытыжышхт. Хэхэс адыгэхэм кьаклэхъуагъэхэр непэ Хэкужым кьедгъэблагъэхэмэ, неуш ар псэупIэ зышIынэу фэ-ещтхэри кьахэкIышхт. Ары анахъэу тызэдэлэжъэн фаер, — еIо Алий.

Ащ нэмыкIэу ДАХ-м икоми-тетэу тилэпкыгъухэм зэхъы-ныгъэ адэшIыгъэным фэгъэза-гъэм итхьамагъэу зэрэщытым елгытыгъэу Алий ыпашъхэ пшъэрылхышхохэр зэритхэр кыбгурэлэ. Iофэу ыгъэцакIэрэм епхыгъэу хэхэсхэм, чIыпIабэмэ ащитэкъухъагъэ хуыгъэ тилэп-кыгъухэм ящыIэкIэ-псэукIэ зэ-ригъашIэ шIоигъоу кIэлэ гумы-загъэр зэп ыкIи Iлоп Къэбэртэе-Бэлыкъар, Адыгэ республикхэм, хы Iушго Шапсыгъэм, Тыркуе зэрашылагъэр. ЫкIи тилэп-кыгъухэр зыщыпсэухэрэ чIы-пIэхэм кьащытэджырэ Iофыгъо-хэр кыдылгытэхэзэ, Алий Iоф-тхьабзэу зэрихъащхэр сыдигъуи ыгъэнафэщыгъэх.

НепэкIэ мы кIалэм игуышы-сэ шъхьалэ зыфаклорэр зы — ти-лэпкы ыбзэ, ишэн-хэбзэ дахэ-хэр IэкIыб тшIыхэ зэрэмыхъу-щтыр ары. Лэпкыым икIэн гIа-пIэу алгытэрэ бзэм, шэн-хабзэ-хэм якъызтегъэнэжыкынкIэ, ахэм хэхъоныгъэ ягъэшIыгъэнымIэ Алий шысэтэхыпIэ афэхъу.

Лэпкыым тарихъ гъогуу кы-кIугъэм ишыпкыапIэ ныбжы-кIэхэм ягъэшIэгъэныр анахь шъхьалэу ащ елгытэ. Кавказ заор зауыгъэ мафэм, жьоны-гъуакIэм и 21-м, ильэс кьэс Алий зэхышхэрэ пчыкхэзэхэхэхэр ащкIэ шысэшIух.

— Лэпкыыр зыгъэлэпкыырэ бзэр, шэн-хабзэхэр тшIомыкIо-дыхэу, ахэм зядгъэужыжыгъэ, адыгэхэм кьакулгъэ тарихъ гъо-гуонэ чыжъэм тырыплгъэжыгъэ, ащ дэгъоу хэлхэр ныбжыкIэхэм алъыдгъэлэсышхумэ, кьыткIэ-хуыхэхэрэм лэпкыым бгъодэлъ байныгъэр псэкIэ зэхашIэу, ащ рыгушхохэр, рыпагъэху кьэдгъэ-тэджыкы, типшъэрылъ дгъэцэ-кIагъэу тIыгъэ хуышхт. Сызрег-плыэрэмкIэ, адыгэу зызылгы-тэжыкыр пэпч ар ипшъэрылъ шъхьалэу шытын фае.

ДАХ-м е кьоджэ организа-циехэм язаквокIэ лэпкы Iофхэр зэшIохыгъэ хуышхт. Адыгэу зыкIоцIылъ пстэури лэпкыым тапэкIэ кырыкIоштым ыгъэ-гумэкIын, яамал кызырихъэу ащ иIоф кьэлэтыжыгъэным ялахь хашIыхъан фае, — кыIуагъ Алий.

ШЪОХЪУЖЪ Люсанэ.

ЛЪЭПКЪ ГУПШЫСЭМРЭ ТИГУМЭКИХЭМРЭ

КЮЧІЭ ЗЭХЭЛЪЫМ УЛЪЕГЪЭКІУАТЭ

Нахьыжхэм я Совету Адыгэ Хасэм шызэхашагъэм итхьаматэу Хьунэго Чатибэ зэхыхэм кызырэрэщилуагъэу, шІэныгъэлэжхэр, кІэлэгъаджхэр, Мыекъуапэ иадминистрации ипашэу Михаил Черниченкэр, республикэм и Правительствэ икъулыктушхэр, ІофшІэным иветеранхэр зэлукІэм кышыгыушылагъэх. Адыгабзэр Мыекъуапэ иеджапІэхэм зэрэщызэрагъашІэрэмкІэ шыкІагъэу кыыхагъэшхыгъэр макІэп. ЕджапІэ заул ныІэп адыгабзэр зышакІурэр. Нэбгырэ 12 купыр мыхъоу адыгабзэр еджапІэм шызэрагъашІэрэп.

Адыгэ Хасэм итхьаматэ игуадзэу Нэгъуцу Аслъан Теуцожь, Тэхьутэмькое, Шэуджэн районмэ ашылагъ, адыгабзэр зэрэщызэрагъэфедэрэм ымыгъэрэзагъэу кылуагъ. Адыгэ къуаджэмэ адэт еджапІэмэ ячІэхьапІэхэм «Шьукъеблагъ» ыІоу адыгабзэкІэ сыда зыкІытырамытхэщтыр, Адыгэ Республикэм игимн адыгабзэкІи тхыгъэу сыда еджапІэм зыкІыщытымылэгъушхыгъэр?» — кылуагъ А. Нэгъуцум.

Лъэпкъ шІэжым зыкъегъэлэтыгъэным, адыгабзэм изэгъэшІэнрэ игъэфедэнрэ, лІэшІэгъу зэфэшхьафхэм адыгэ чІыгур къэзыухумагъэмэ саугъэт Мыекъуапэ ащыфагъэуцунэу зэрэфежыагъэхэм, ар зыдэщытышт пчэгум цІэу иІэщтым, ныбжыкІэхэр лъэпкъ Іофыгъомэ нахь чанэу ахэгъэлэжыгъэнхэм, хьакІэщэу Мыекъуапэ шагъэпсыщтым зэреджэщтхэм, дин тамыгъэхэм еплъыкІэу афытилэм, нэмыкІ Іофыгъохэм бэрэ атегушыІэх. Ар кыдалъыти, республикэ общественнэ движениеу «Адыгэ Хасэм» и Совет изэхэсыгъо унэшъо гъэнэфагъэхэр шырахъухагъэх.

рыкІызэ, бзигІу къралыгъуабзэу зэрэтиІэм, ау ащ диштэу тифитыныгъэхэр зэрэтымыгъэфедэхэрэм муфтиир къатегушылагъ.

— ЕджапІэхэм, ІофшІапІэхэм, къуаджэхэмрэ кълээхэмрэ ацІэхэр

метрэ 15 — 20-кІэ пэблагъэу шапІэр кызыІуахы, ащ тутыни, шьон пыгъэхэри щэщэх. Телевидением изкран «шІоу» итІагъорэр тиныбжыкІэхэм хэпшыкІэу кызырэгъаорэм Адыгэ Хасэм шытегушылагъэх.

Тисабыйхэр — тинеушырэ мафэх. А гупшысэр ІагъэкІуатэзэ, тиеджапІэхэр тинеушырэ мафэхэу зэрэщытхэр зэлукІэм кышалауагъ.

Адыгабзэр лыя?

Улапэ игурыт еджапІэ ильэсыбэ хъугъэу адыгабзэр шызыгъэхьырэ Ожъ Аскэрбий кьоджэ псэукІэм ІупкІэу кытегушылагъ. Зэхыхъу зы урысызхэмылажырэм урысыбзэкІэ адыгэхэр зэрэщыгушыІэхэрэр кыыримыгъэкІоу икъуаджэ щыщхэри, гъунэгъу чылэмэ адэххэри А. Ожъым кыубыгъэх.

ядэхьапІэхэм адыгабзэкІи, урысыбзэкІи атептхэныр кына? Хэта ар зэлъытыгъэр? — кылуагъ Н. Емыжым. — Аркым, тутыным апыщэгъэ ныбжыкІэмэ япчъагъэ хэхъо.

Н. Емыжым анахъэу ыналэ зытыридзагъэмэ ащыщ тутыныр къэмланым кыдахызэ, зырызэу е ІурытІоу кІэлэеджакІомэ зэрэщыфырэр. ЕджапІэм

ТиеджапІэхэр тинеушырэ мафэх

Адыгэ Республикэмрэ Краснодар краимрэ ащыпсэурэ быслымэнхэм ямуфтиеу Емыж Нурбий узыгъэгъушІон кълэбар кыІотагъэп. Адыгэ Республикэм и Конституции кыпкы-

— Адыгэ этикетыр еджапІэм чІахыжыгъ, — кылуагъ А. Ожъым. — Тишэн-хабзэхэр сыда кІэлэеджакІомэ зыкІамакІушхыгъэр? Физкульту-рэм, нэмыкІхэм афэгъэхьыгъэ урокхэр нахьыбэ ашІых, лъэпкъ шэн-хабзэм, адыгабзэм яурокхэр нахь макІэ мэхъух...

ЗэлашІэрэ артистхэр, спортсменхэр, тхакІохэр, нэмыкІ цІыф цІэрыІохэр къуаджэхэм арагъэблагъэхэзэ, пчыхъэзэхыхэр зэхэщэгъэнхэ фаеу шысэхэр А. Ожъым кыыхыгъэх.

ЧІэнагъэхэр тэшІымы, тыкІодырэн

«Лъэпкъыр мэкІоды, адыгабзэр чІэгъэнэ, тишэн-хабзэхэр зэдгъашІэхэрэпшыгъ, нэмыкІ лъэпкъхэм тахэткІухьаным тынэсыгъ» зыфэпІощтхэр бэрэ зэхэтэхых. Гуманитар ушэтынхэм апылэ Адыгэ республикэ институтым идиректорэу Бырсыр Батырбий иеплъыкІэхэр зэрэчъэпхыгъэхэр, гукІодыгъо зэрэщымыІэр кыыхыгъэщызэ, зэхыхъэм кышыІуагъ адыгэ лъэпкъым инеушырэ мафэ нахьышІу зэрэщытхэр. Ащ пае тымытхьаусыхэу тызэкъотэу тылэжъэн, тыпсэун фае.

Пчэгум сыда ыцІэщтыр?

Филармонием пчІынатІэу щыІы чІыгур гектаритІу мэхъу. Ащ адыгэ чІыгур къэзыухумагъэмэ апае саугъэт шагъэуцу, пчэгур нэкІэу шытыштэп — зыгъэпсэфыпІэхэри шагъэпсыщтых. Концертхэр, пчыхъэзэхэхьэ гъэшІэгъонхэр шыкІо-щтых.

«Адыгэ пчэгу», «Лъэпкъ саугъэт», пчэгу «ЗэфакІу», «ЗыкІыныгъэм ипчэгу», нэмыкІхэри пэшІорыгъэшъу кълэо, ау зымы кышчыуцугъэхэп. НахьышІукІэ алъытэрэр адыгабзэкІэ кълэоныр, гупшысэ хэхыгъэ иІэныр ары. УрысыбзэкІэ цІэр фаусынышъ, адыгабзэкІэ етІанэ зэрадзэкІыжыныр кырагъэкІурэп.

Пчэгум цІэу фаусыщтым гъэзетеджэхэри кыыхэлэжъэнхэу ташэгугъы.

«Нарт»

ХьакІэщэу ильэс 30 хъугъэу афэмыухыгъэр филармонием пчыжъэп. «Нарт» — арэуштэу еджэнхэу зэлукІэм шызэдаштагъ. ХьакІэщыр кІэракІэу агъэпсынэу, тикълэ кыгъэдэхэнэу тэгугъэ.

Чыристан диным икьашхэр Адыгеим зэрэщызэуцухэрэр хэбзэ шапхъэхэм зэрадимыштэрэм, Урыс-Кавказ заор зау-хыгъэр ильэси 150-рэ зэрэхъу-рэм, Олимпиадэ джэгунхэу Шьачэ шыкІощтхэм тиреспубликэ зэрахэлэжъэщтым, нэмыкІхэми атегушылагъэх. Зэхыхъэм кышыгыушылагъэх Едыдж Мэмэт, ЦыкІуныбэ Руслъанбек, Мыгу Рэщыдэ, Шьхьэлэхъо Аскэр, Кушъу Ибрахымэ, Лыгунэе Руслъан, Лышэ Ахьмэд, Ехъулэ Юрэ, нэмыкІхэри.

АдыгабзэкІэ езыгъаджэхэрэм фэгъэкІотэныгъэхэр афэшыгъэнхэм, ялэжъапкІэ хэгъэхьогъэным ехьыллагъэу Мыгу Рэщыдэ кылуагъэм дэлэжъэгъэн фае. «Іэнэ хъураехэр» зэрэзэхашэщтхэми егушысысэщтых.

ЕМТИЛЪ
Нурбий.

Редактор шъхьаІэхэр:

ДЭРБЭ Тимур
ХЪЭШІУЦІЭ Мухьэмэд
ТХЪАГЪЭПСЭУ
Уцужыкыу

Зэхэзышагъэ-хэр:

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэр, иминистрэхэм я Кабинет

КъыдзыгъэкІырэр:

Адыгэ Республикэм лъэпкъ ІофхэмкІэ, ІэкІыб къралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адырІэ зэпхыныгъэхэмкІэ ыкІи кълэбар жъугъэм иамалхэмкІэ и Комитет

Зышаушыхьатыгъэр:

Урысые Федерацием хъутын ІофхэмкІэ, телерадиокъэтынхэмкІэ ыкІи зэлъыІэсыкІэ амалхэмкІэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ чІыІэ гъэІфъшІапІ, зэраушыхьатыгъэ номерыр ПИ №10-3892

Зышыхаутырэр

ОАО-у «Полиграф» телзапІэу «Адыгеир», 385000, к. Мыекъуапэ, ур. Пионерскэр, 268

Редакционер зыдэшыІэр:

385000, к. Мыекъуапэ, ур. Первомайскэр, 197.
Телефонхэр: приемнэр — 52-16-79, редактор шъхьалэм иапэрэ гуадзэр — 52-49-44, редактор гуадзэр — пшъэдэкІыж зыхьырэ секретары — 52-16-77.
E-mail: adygvoia@mail.ru

Пчъагъэр 4285

Индексхэр 52161
52162
Зак. 1365